

ENNO KIRT ja RIHO VAHTRE

HELME KIHELKONNA

PÄRANDKULTUURI

JA –MAASTIKE LÜHIATLAS

MONOGRAAFIA

Fotod, kollaažid, ühepoolne „kirjavahetus“.

Visuaalne Helme kihelkonna pärandkultuuri ja –maastike ajalugu Ajastut kujundavad fotod, alates devoniajastust, ca 380 milj aastat tagasi

kuni tänaseni, fotod/tekstid monograafia teemal.

Ühepoolne „kirjavahetus“ Tõrva linna/vallavalitsusega, koostatud monograafia teemal, koostatad omaalgauslikult. enda kulu ja kirjadega

Osa 6.

Kirjad iseendale: Helme kihelkonna koolide pärandkultuuriline ja –maastikuline ajalugu, koolmeister Mart Jakobsoni elu ja tegevus

Kodupaiga ajalugu isiklike läbielamuste taustal, 6 köidet

Tallinn, 1939 - 2024

Siin väsimatu olgu julgus

Siin väsimatu olgu julgus, -
vast kergem rahvast vabastada,
kui teda hoida vabana.

Ja nõnda terve elu läbi
ta kihlatud on temaga;
ja kaob ükskord kallis elu, -
ta teod jäävad elama!

Juhan Liiv,
„Eesti luule Kuldne klassika“
lk 291

Koostajad:

Enno Kirt

Sünnipärane Helme kihelkonna, Kangro küla elanik, välishelmlane,
Patküla algkooli vilistlane, Tõrva keskkooli/gümnaasium vilistlane,
Tõrva linna Hõbemärk, 1997., Tõrva linna Kuldmärk, 2001.,
veetehnikainsener, TPI vilistlane, 1955., PhD, 1979.

Riho Vahtre

Motod:

Lennart Meri

„Meist igaühest sõltub Eesti püsimine“

Jüri Hansson

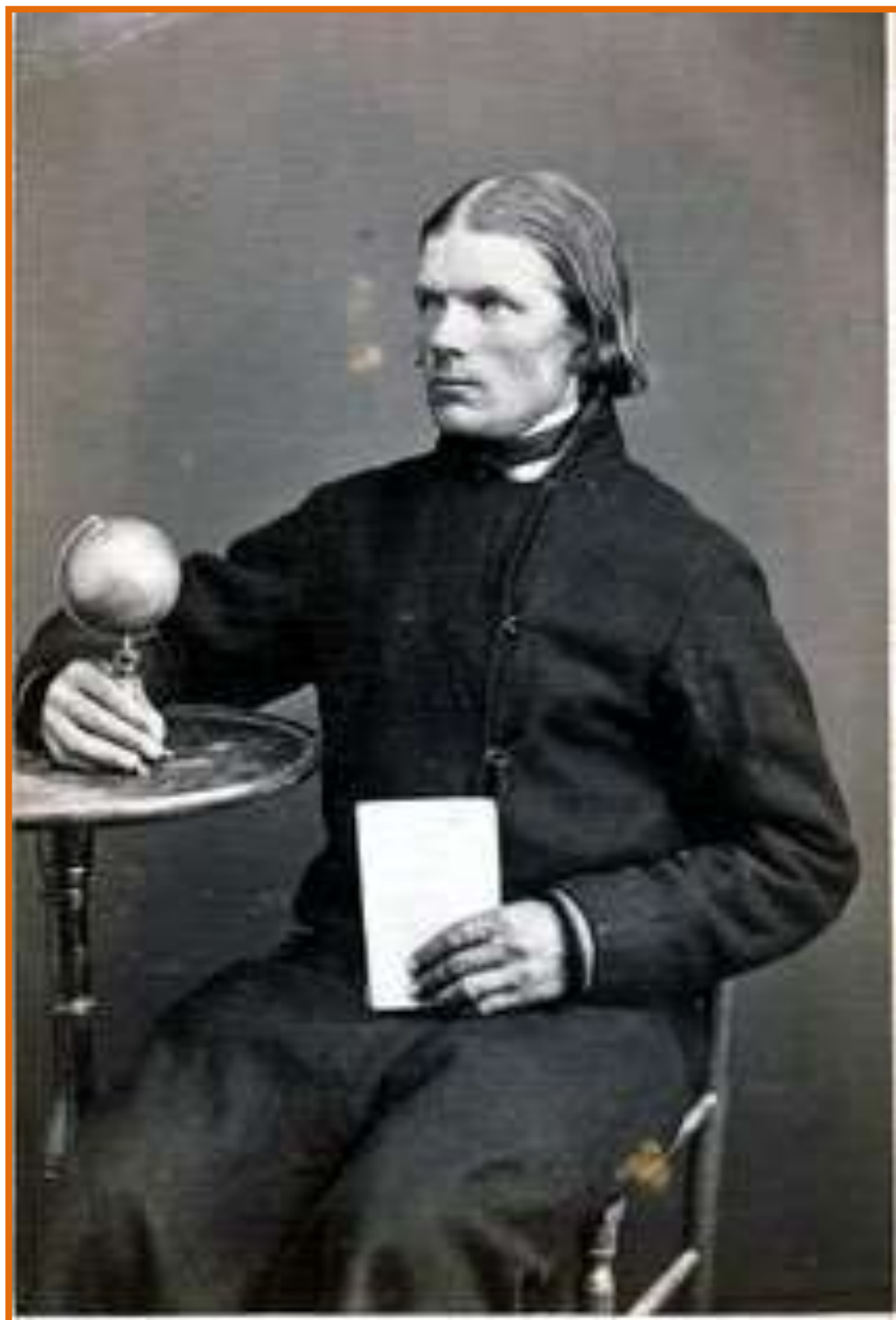
„..Pole ilmas linna kaunimat kui Tõrva. Oled kaugel koduraalt, oi, kuis ihkad sinna...“

/Jüri Hansson, Geni/

*„Kaotades isamaalisuse, kaotab inimene ka iseenese ning koos sellega maailma enese
kõrvalt“*

Saksa kirjanik ja filosoof Johannes Gottlieb von Herder (1744 – 1803)

„Monograafia“ on käsikiri, koostatud kahes autorieksemplaris, teostus arvutigraafikas. Maht . . . lk. fotosid . . .

MÄRT JAKOBSON

Helme kihelkonna koolmeister ELU JA TEGEVUS

Referaat

- Referaati on koondatud Märt Jakobsoni elu ja tegevust kirjeldavad artiklid, monograafia autori „Pärandkultuuri ja –maastike lühiatlasse“ sobivad, atlase tarbeks koostatud/kogutud pärandkultuuri ja –maastikega seotud kirjutised, almanahhid, grupeerituna „Tiitellehele“ kantud teemade kohaselt.
- Referaadi teemad on: avalikst allikatest kogutud teemakohased materjalid ning kirjutaja poolt koostatud, kohalike koolide koolielu käsitlevad materjalid, almanahhid, fotod, kollaažid.
- Referaati on koondatud **Helme kihelkonna** pärandkultuurilised ja –maastikulised, koolide ja haridusega seotud ajaloolised materjalid kuni tänapäevaste aktuaalsete probleemideni, mis paraku ongi Helme kihelkonna ajaloolisteks pärandkultuuri objektideks või sümboltähisteks

Töö EESMÄRK

Helme kihelkonna ajaloos on kohapealsetest haritud elanike seast välja kasvanud üle – Eestlaseks tuntud ning hinnatud haritlasteks kaks põliselanikku, Märt Jakobson ja Eduard Vääri.

Valiud haridustegelased no tähtsad, kuna andes monograafia üle hariduse tõhustamises kodulinna, teen seda seetõttu, et tunnen hariduse tähtsust tegelikus elus. Linna ja riiki peavad juhtima haritud inimesed, kes on elu mitmekesisusega tuttavad ja ei ole ostetavad tilu-lilu-suured-tuled hangetega. Olen oma elus läbi käinud väga mitmesuguste haidustasemetega ja koolidega, tean kui raske on saada haritud inimeseks, kui tähtis on haritud inimene juhina.

Annan iseloomustuse ka kõikidele kodulinna õpetajatele, kelle käe all olen seda saavutanud, kes ma täna olen.

Koostajad võtsid endale ülesande mõlemat haridustegelast üldsusele ja koolides õppematerjalidena tutvustada, koondada Monograafiasse põhilised avaldatud ning üldsusele kasutamiseks kohaliku päritoluga haritlaste töid ja ülevaateid tegevusest, vormistada/kasutada nimetatud materjalid praegustes koolides pärandkultuuri tutvustavateks õppematerjalideks:

1. **Märt Jakobson**, Porimõisa ja Variku talude peremees, koolmeister, kirjamees, Eesti talupoegade talude pärisostuks agiteerija, Vene tsaari talupoegade rahalisele rendile ülemineku rakendamise taotluse üks oluline taotluskirja algataja/koostaja, Eesti Kirjameeste Seltsi asutajaliige, kvaliteetse õppekirjanduse koostaja ja autor.

Märt Jakobsoni tööd ja tegemised hariduspöllul on seni vähe tutvustatud, Helme kihelkonnas ja Tõrva vallas praktilisel tundmatud, tutvustavad kirjutised avalikuks kasutamiseks, valla koolide õppevahenditena olematud, senises hariduselus samuti olematud, Helme kalmistul hauaplats hoolimatult hoitud ning vastalt, olulise haridustegelasena, isikupäraselt tähistamata.

2. **Eduard Vääri**, Patküla algkooli vilistlane, Tõrva keskkooli/gümnaasiumi vilistlane, Tartu Ülikooli vilistlane

SISUKORD

1. Helme algkool Kirikukülas

Kooliõpetajatel on ajaloolise Mulgimaa kaaluka paiga Helme kultuuriloos alati olnud määrav koht. Nagu ka mujal, ei ole nad siin piirdunud pedagoogitööga, vaid on võtnud innukalt osa kihelkonna kultuurilis-ühiskondlikust elust.

Nende teene on see, et Helmest kujunes üks ärkamisaja rahvusliku liikumise keskusi Eestis. Helmes korraldati ärksate inimeste kokkutulekuid, millest vähemalt ühel osales ka Lydia Koidula. Juba see fakt näitab, kui kõrgelt Helmet kultuurikeskusena hinnati.

Refereeritud arikkel Sakalas

Märt Jakobson, kelle 1864. aastal kirjutatud «Eesti rahva ellolugu» õhutas talupoegi mõisnikevastaseid palvekirju koostama.

Väljapaistvaks eesti kultuuritegelaseks kujunes Rõuges sündinud **Andres Erlemann**, kes sidus end Helmega aastal 1859 ja jäi sinna oma surmani aastal 1915. Tema tegutses kihelkonnakooli juhi ja õpetajana, täites samal ajal köstri kohuseid. Aastal 1881 tuli tal nagu paljudel meie tolleaegsetel koolmeistritel õpetajaamet venestamissurve süvenemise tõttu katki jätta.

Andres Erlemann osales raugematu energiaga paljudes ärkamisaegsetes ettevõtmistes. 1864. aastal avaldas ta muusikaõpiku, mis muusikateadlase Monika Topmani sõnul oli üks esimesi eestikeelseid muusikateooria, harmoonia, vormiõpetuse ja pillide tutvustusi. Seda kasutati tollal palju.

Andres Erlemanni pedagoogitööd jätkasid Helmes rahvuslastest kirikutegelased, kes suutsid ajapikku nullida saksameelsete mustakuuemeeste mõju.

Valga Muuseumi töötajad Agust Erlemanni kalmul, Helme kalmistul

Neist kõige tuntumaks sai **Johannes Uustal**, kes oli Helmes kirikuõpetaja aastatel 1915—1945 ning keda kohalikud meenutavad seniajani suure lugupidamisega. Pärast Eesti lahkulöömist Venemaast õhutas ta siinseid talupoegi panema oma lapsi vastavatud Tõrva ühisgümnaasiumi ning andis seal ka ise usuõpetust. Johannes Uustal oli kompromissitu rahvuslane. 1918. aastal teatas ta jõulujumalateenistusel: «Meil on Eesti Vabariik. Mina, Johannes Uustal, Helme koguduse õpetaja, siin enam saksakeelset jumalasõna ei kuuluta.» Seejärel pidas ta altari ees põlvitades esimese eestpalve Eesti ja tema vabaduse nimel võitleva kaitseväge eest.

Johannes Uustal algatas ka Helme kihelkonnas tõeliseks üldrahvalikuks kultuuriürituseks kujunenud lõikuspildide traditsiooni. Neist võttis alati osa tuhandeid inimesi ja neil lauldi luuletaja Hendrik Adamsoni sõnadele loodud laule. Traditsioon katkes pärast Eesti taasokupeerimist 1945. aasta suvel, mil õpetaja arreteeriti.

Väga aktiivselt võttis 1920.-1930. aastail kohalikust kultuurielust osa köster **Karl Tuvike**. Muu hulgas organiseeris ta Helme-Tõrva haridusseltsi segakoori, mis tegutses 1945. aastani. Siis arreteeriti ka tema. Erakordselt huvitav pedagoog oli **Madis Reisenbuk**, kes pani aluse Tõrva ühisgümnaasiumile ja oli aastail 1920—1932 selle juhataja. Teda valiti korduvalt Tõrva alevi- ja linnavanemaks. Tema käe all rajasid õpilased kooli juurde õunaiaia ning selle lähedusse vabaduse pargi.

Kõrghariduse sai Madis Reisenbuk enne Esimest maailmasõda Pariisis ning enne revolutsiooni õpetas ta prantsuse keelt Nižni-Novgorodi kadetikorpuses, kus tol ajal õppisid ülikute lapsed. Kui Eesti iseseisvus,

pöördus ta tagasi kodumaale. Prantsusmaalt tõi ta lisaks armastusele prantsuse keele vastu kaasa aiandushuvi.

Tõrvasse Patküla maantee äärde rajas ta suure aia. Istikute hankimiseks ja vahetamiseks lõi ta sidemed maailma kõige kuulsamate sordiaretajate, kalifornialase Luther Burbanki ja venelase Ivan Mitšuriniga. Tema lesk Olga Reisenbuk näitas mulle kunagi uhkusega Mitšurini pühendusega teoseid, mille too oli oma abikaasale saatnud.

Tänu Madis Reisenbukile kujunes Tõrva 1930. aastate lõpuks rohelusse uppuvaks väikelinnaks, millest kavatseti välja ehitada Lõuna-Eesti suurim suvituskuskeskus.

Sädelev **Mari Kull**. Alatiseks jääb tõrvalaste mälestustesse aastatel 1923—1938 gümnaasiumis laulmist õpetanud Mari(e) Kull, kes tuli Tõrvasse Valga tütarlaste gümnaasiumist. Kirjanik Herta Laipaik meenutas teda nii: «Ei saa jätta kirjutamata Mari Kullist, ta oli Helmemaa grand old lady. Naine täis helisevat muusikat, ajaloo ilu ja hinge haridust. Ta sädeles. Ta lummas. Teda ümbritses imeline aura. Muusa ise oli üle ta hälli kummardanud.»

Mari Kull juhatas koore ning oli kohaliku naiskodukaitse ülem ja kodutütarde kasvataja. Aastal 1940 õnnestus tal Tõrvast minema pääseda, seetõttu rasked repressioonid teda ei puudutanud. Kui ajad muutusid, naasis ta kodulinna, kus hakkas juhatama kultuurimaja juures tegutsevaid koore.

Vähesed teavad, et just tänu Mari Kullile sai Voldemar Kuslapist tuntud laulja. Kuslap lõpetas Helme mehhaniseerimiskooli, ent isal polnud tema muusikaõpinguteks raha. Mari Kull organiseeris üliandekale noorukile Tõrva kultuurimaja juhataja koha ning hiljem finantseeris tema õpinguid Tartu muusikakoolis. Tallinna konservatooriumis suutis tõusev täht juba ise õpinguid jätkata.

Kindel koht Helme kihelkonna kultuuriloos on üle-eestilise nimega koorijuhil ja pedagoogil **Jüri Hanssonil**, kes töötas aastatel 1923—1950 Patküla algkoolis, vahepeal ka selle juhatajana. Tema juhitud kool oli nii mainekas, et linna ja ümbruse prominendid ning haritlased panid oma lapsed õppima just sinna, hoolimata sellest et pidid maksma õppemaksu.

Jüri Hansson oli äärmiselt mitmekülgsete võimetega: ta komponeeris laule, kirjutas luuletusi ja laulis

operettides. Minu isale õpetas ta Tõrva gümnaasiumis võimlemist. Peale kõige selle oli ta nimekas bibliofiil. Kahjuks põles tema rohkesti rariteete sisaldanud suur kogu sõja ajal ära.

Tõrva keskkooli tunti kuni aastani 1944 Tõrva ühisgümnaasiumina. Seal on õpetajana töötanud luuletaja Valmar Adams ja kunstnik Aleksander Promet. Ametis ei olnud nad seal siiski kuigi pikalt — mõlemad vaid ühe aasta.

Sõjajärgsetest pedagoogidest jätkasid senisel kõrgtasemel **Veronika ja Juhan Viiret**, kes olid juba enne 1940. aastat omandanud Tartu ülikoolis magistrikraadi. Esimene neist oli kunstiajaloolane ja teine oli spetsialiseerunud soome-ugri keeltele. Veronika Viiret oli Tõrvas ainuke vana kooli õpetaja, kellele anti Eesti NSV teenelise õpetaja aunimetus.

Võimlemisõpetajana tegutses Tõrvas aastail 1956—1983 tulemuslikult **Ernst Pertel**, kelle õpilased tõusid kergejõustikus Eesti paremiku hulka.

Veerandsada aastat õpetas Tõrva keskkoolis eesti keelt **Aino Jakobson-Eerma**, kelle õpetajastaažile lisandub paarkümmend aastat pedagoogitööd Patküla koolis. Sõjajärgsel keerulisel ajal püsida õpetajakohal 45 aastat on tõepoolest imetlusväärne saavutus.

38 aastat kogunes staaži kehalise kasvatusõpetajal **Eha Illisonil**. Kogu oma töörohke elu pühendas siinsele koolile inglise ja saksa keele õpetaja **Salme Käspere**.

Üllatavalt stabiilne püsis õpetajaskond ka Patküla koolis, kus Aino Soots pidas oma tänuväärset ametit 44 aastat.

Kindlasti leidis eluaegseid kooliõpetajaid teisteski Helme kihelkonna koolides, kuid nende väljaselgitamine nõuaks põhjalikku eriuurimist.

/Artikli autorit Google artiklile ei lisa/

[Ajalooline traditsioon Helme kihelkonnast kogunud Linda Vilmre 1927. aastal Esilehele!](#)

Sisukord

[A. Asjalised mälestused](#)

[B. Arkiivid](#)

[C. Suusõnaline traditsioon](#)

[1. Asutamisküsimus](#)

[2. Sõjad, näljad ja ikaldusaastad](#)

[3. Rahva majanduslik elu](#)

[a. Pärisorjus](#)

[b. Teoorjus](#)

[c. Raharendi ja talude ostu aeg](#)

[d. Majanduslik seisukord](#)

[4. Õigusline elu](#)

[5. Usulised liikumised](#)

[6. Härkamisaeg](#)

[7. Haridusline olukord](#)

[8. Venestus](#)

[9. 1905 a.](#)

[10. Okupatsioon](#)

[Usutletud isikute nim](#)

[A. Asjalised mälestused](#)

[B. Arkiivid](#)

[C. Suusõnaline traditsioon](#)

[1. Asutamisküsimus](#)

[2. Sõjad, näljad ja ikaldusaastad](#)

[3. Rahva majanduslik elu](#)

[a. Pärisorjus](#)

[b. Teoorjus](#)

[c. Raharendi ja talude ostu aeg](#)

[d. Majanduslik seisukord](#)

[4. Õigusline elu](#)

[5. Usulised liikumised](#)

[6. Härkamisaeg](#)

[7. Haridusline olukord](#)

[8. Venestus](#)

[9. 1905 a.](#)

10. Okupatsioon

Ajaloolist traditsiooni Helme kihelkonnast (Holdre vld, Koorküla vld, Hummuli vld, Jõgeveste vld, Patküla vld, Leebiku vld), 1927, Kogunud Linda Vilmre. Tartus, 31. I. 27.

A. Asjalised mälestused

Holdre vallas, samanimelisest mõisast vähe maad eemal asuva Egeri talu maa peal on nn. „kirikusööt”. Rahvajutu järele asunud sellel kohal vanasti Katriona kirik. Selle kiriku kell olla Ahne jõkke visatud kus vahest helisevat. ([Hans Roosmann](#)) Samas vallas asuva Alapeetri talu maa peal olnud ohvrihiis tiigiga. Keegi Madisson kes tallu asunud, hakanud hiie puid maha rajuma ja kive lõhkuma. Kuid keegi nägematu vaim pannud rajujale käe õlale ja käskinud rajumist jätta. Mees

ei ole kuulanud, vaid hävitanud hiie. Kivide lõhkumise ajal jooksnud kuld tallekesed ümber tiigi ja määginud. ([Jüri Starost](#))

Koorküla vallas teab rahvas kolme ohvrihiit nimetada. Üks asunud Lintsi külas, nn. Lintsisaarik, teine olnud Keisri külas nn. Laksi ohvrihiis, kolmas ohvrihiit asunud Pikre külas. ([Kaarle Ruut](#)) Kahest viimasest ei ole midagi säilinud, kuna Lintsisaarikus leidub väike lohk ja paar suurt kivi.

Samuti räägitakse Hummuli vallas kolmest ohverdamise paigast. Üks ohvikivi asub Aitsre mõisa juures, Jõku jõe lähedal põllu ääres. Teine ohvikivi asub Hummuli mõisast umbes 3 klm. põhja poole, praeguse Hummuli vallamaja ligidal. Kivi on ümarik ja lohuga peal. Väike mägi, kus kivi asub, on võsastikuga kasvand. ([Morits Raudsepp](#))

Hummuli mõisast mõnisada meetrit lääne pool asuvat mäge, Rootsi-Vene sõjaaegset lahingu kohta, arvatakse ka endiseks ohvikohaks. Mäe otsas on puude keskel on nõgus koht hallikaga keskel. ([Berg](#))

Jõgeveste vallas teatakse ainult ühest ohverdamise kohast. Naistemäe talu maa peal asunud vanasti hiie puu. Praegu olla veel känd järel. Selle juurde viidud toidukraami ja muid andeid ning peetud palveid. ([Juhan Treufeldt](#))

Koorküla vallas, samanimelisest mõisast umbes 5-6 klm. Lätimaa poole viiva tee ääres asuvad kaks järve. Ühelt pool teed valge, teiselt pool Utsu järv. Rahvajutu järgi olla vanasti Valge järve kaldal kirikumõis ja Utsu järve juures kirik asunud. Kuid mõlemad, nii kirik kui kirikumõis olla järve langend sellepärast, et papp venna ja õe paari pannud. Palgid olla praegugi Valges järves näha, ainult mõni jalg vee all. ([K. Ruut](#))

Samas lähedal on Kätemeeste oja mis sellest oma nime saanud, et õpetaja seal peale laulutamist olla käsa „mõsknud”. ([Reet Türk](#))

Koorküla mõisa pargis, jõe ääres, on liiva sisse pikad ja kitsad käigud ehitatud. Käigud on nii kõrged, et inimene vabalt võib liikuda. Rahvajutu järele olla need käigud 1780 a. ehitatud vene keisrinna katarina II auks, kes Koorkülas pulmas käinud. ([K. Ruut](#)) Käigud sarnanevad Helme lossimäe all asuvaile käikudele, mis samaks otstarbeks olla ehitatud.

Lahingu kohtadest oleks kõige pealt nimetada Veskimäge Hummuli mõisa juures. Mägi asub mainit mõisast vähe lääne pool, tee ääres, tuuleveski varemete kohal. See olla Põhja sõja aegne lahingu koht. Rootsi vägede juhataja, kindral Schlippenbach, olla oma vägedega sellele mäele kogunud. Venelased asunud Emajõe juures. ([Otto Treufeldt](#))

Praegune Hummuli mõisa omanik, krahv Berg, on Rootsi riigiarkhiivist selles lahingus langenud rootsi väejuhatajate nimestiku kokkuseadnud ja kavatseb seda mälestustahvlina ülesse seada.

Peale selle on Hummuli vallas selle sõja ajal pea igal pool lahinguid olnud. Paljud talud on selle järgi nimed saanud. Nii on Hummuli mõisast mõni klm. lääne pool Ristuli talu, kus ka Põhja sõja aegne lahingu koht olla. Rahvasuus liigub muinasjutt, et rootsi ohvitserid Hummuli mõisast lamba varastanud ja sellega põgeneda tahtnud. Jõudes mõisast eemale pannud lamba maha ja kahetsenud: „Oh sa rojo, kui väike.” Sellest tulnud Roijo talu. Edasi minnes teises kohas

lahastanud lamba. Selle koha nimeks saanud Soolikse. Lõpeks sattusid lambavargad lahingu kohta ja risttule alla. Sinna visanud nad lamba maha ja põgenenud. Sellest sai talule nimeks Ristuli. ([Treufeldt](#))

Ka Leebiku vallas, samanimelise mõisa maa peal, praeguse Leebiku silla juures olla Põhja sõja aegne lahingu koht. Lahingut peetud oru ja silla ümbruses. Kaevamisel tulevat väga palju inimese luid välja. Ka olla mõõku, sõjakirveid ja sõrmuseid leitud. ([Karl Bergmann](#))

Hummuli mõisast Emajõe poole, pargi taga asuvas metsas leidub õige lai ja sügav kraav, mis mõisast Emajõe sihis läheb. Mõlemil pool kraavi metsa all on võrdlemisi sügavad lohud ja augud. Rahva jutu järgi olla see Põhja sõja aegne rootslaste kaitsekraav. Samaks otstarbeks olla ka need augud metsa alla tehtud. ([Berg](#))

Sõjateedest teab rahvas kahte näidata. Üks läheb üle Pedeli jõe läbi metsa ja soo Virtsjärve sihis põhja poole. Teine, Sälgmäe tee läheb Unisillalt Mõistuse talu kaudu Koorküla sihis. Soo on pakkudega õige laialt täidetud, nii et mitme vankriga kõrvuti sõitma pääseb. Rootslased olla need teed Põhja sõja ajal ehitanud, kus kaudu nende väed taganesid.

([Morits Raudsepp](#))

Matusepaikadest teab rahvas näidata mitut. Üks Põhja sõja aegne matusepaik asub Hummuli mõisa kohal Emajõe ligidal. Sinna olla langenud rootslasi maetud. Samal kohal asub ka paganausu aegne matusepaik. Põhjasõja aegne venelaste matusepaik asub Hummuli mõisast vähe idapoole, pargi kõrval põllu keskel. On neljakandiline, umbes poole vakamaa suurune kõrgem koht, puudega kasvand.

Kolmas Põhja sõja aegne matusekoht asub Hummuli mõisast umbes 3 klm põhja poole, Valga-Viljandi tee ääres, praeguse Hummuli vallamaja juures. On umbes vakamaa suurune kaunis kõrge mägi. Nimetakse Kalmete mäeks. Mägi on metsaga kaetud. Kohalikud elanikud tarvitavad „sisselanguuid haude” talvel kartulikoopaiks. Kaevamise juures tulla inimese luid välja. ([Treufeldt](#))

Jõgeveste vallast oleks märkida kabelit feldmaršall Barklay de Tolly haua. Kabel on Michail Barklay de Tolly ehitatud. Ajaloolistest puudest oleks ainult ühte nimetada – talle Patküla mõisa juures. Tamme olevat Reinhold von Patkull istutanud. ([Juhan Lillepuu](#))

B. Arkiivid.

Arkiividest oleks nimetada kuue kirjeldatava valla arkiivid. Kuid need on suuremalt jaolt korraldamata. Pea igal pool puudub vastav ruum. Arkiivid on asetatud harilikult ilma järjekorrata kuhugi kappi, kapi peale või mujale. Jõgeveste valla arkiiv on kogult kõige suurem. Asub katusekambris riulitele asetatult kuid täitsa ilma mingi järjekorrata. Holdre valla arkiiv on võrdlemisi väike. Leiduvad valla nõukogu protokollid 1767-1900 a, kuni Holdre vald ühendati Patküla vallaga. Protokollid valdade ühendamise kohta puuduvad. Mainitud vallad jäid ühendatuks kuni 1921 a. Kohtu protokolle arkiivis ei ole.

Koorküla valla arkiiv on väga puudulik. Enamlaste ajal olla muist raamatuid ära viidud ja osalt lõhutud. Valla nõukogu protokollid on alles 1904 aastast peale. 1780 aastast on valla elanikkude nimekiri, ja vakuraamat 1864 aastast. Hummulil on valla arkiivi üle nimestik 1900 kokkuseatud ja siamaale jätkatud. Arkiivi algus ulatab 1867 aastani, mil valla nõukogu asutati. Nõukogu protokollid 1876 a. kuni siamaale on kõik alles. Arkiivis leiduvad ka Ala valla volikogu protokollid 1876-1899 a. 1899 ühendati Ala vald Hummuliga. Protokollid valdade ühendamise kohta leiduvad arkiivis. Kohtu protokollid on 1853 aastast. Kohtu arkiivis leiduvad ka Koorküla kohtu protokollid, sest Hummuli ja Koorküla kohtud olid ühendatud kuni iseseisvuse ajani.

Patküla valla arkiivis leiduvad:

Patküla valla nõukogu protokollid 1899 aastast.

Patküla kogukonna kohtu protokollid 1865 aastast.

Ala-Atsre kogukonna kohtu protokollid 1860-1882 ja 1888-1890.

Roobe kogukonna kohtu protokollid 1873-1878 ja 1881-1890.

Jõgeveste kogukonna kohtu protokollid 1852-90.

Nimekiri valla raamatute üle on 1925 kokkuseatud. Kohtu arkiiv on korraldamata.

Jõgeveste valla arkiivis on tähtsamad:

Jõgeveste valla volikogu protokollid 1883 aastast ja Roobe valla volikogu protokollid 1867-1899.

Protokollid Jõgeveste ja Rooba valdade ühendamisest (1900) puuduvad. Jõgeveste kogukonna kohtu protokollid, nagu tähendatud, asuvad Patküla vallamajas. Arkiivi üle on nimestik.

Leebiku valla arkiiv on õige puudulik. Tähtsamaid oleks sealt nimetada:

Valla nõukogu protokollid 1867 aastast peale ja rulliraamatud 1873 a.

Kohtuprotokollid puuduvad. Nähtavasti asuvad need Löve vallamajas, sest Leebiku ja Löve kohtud olnud varem ühendatud.

C. Suusõnaline traditsioon.

Asustamisküsimus.

Holdre vald. Holdre nimi tekkinud järgmiselt: Põhja sõja ajal jäänud rootsi vägedest maha haavatud kapten Olar, kellele Rootsi valitsuse poolt Vanamõisa antud, mis praegusest Holdre mõisast umbes 2-3 klm. ida pool asunud. Hiljem olla mõis praegusele kohale asutatud. Kapten Olar'i järele saanud mõis ja vald Holdre nime. ([Jüri Starost](#)) Kuid selle nime tekkimise kohta liigub veel teine arvamine, nimelt, et Helme õpetaja Holler ostnud mõisa, ning sellest tulnud Holdre. Endine nimi olnud Ilmusküla. ([K. Ruut](#))

Koorküla esialgne nimetus olnud Saare mõis. Tulnud sellest, et koht soo keskel, nagu saarel asunud. Mõisnik olnud väga kuri ja koorinud rahvast, sellest tulnud esiteks Koorija küla – hiljem Koorküla. Olla veel alles Koorja järv ja Koorja niit, kus selle mõisniku ajal rahvast peksetud. Koorküla alla kuulub ka Asumõisa, mis selle järele olla taludest kokku liidetud ja asutatud kui kirikumõis Valge järve olla langenud. ([Kaarle Ruut](#))

Koorküla valda olla 60datel aastatel väga palju Hallistest ja Paistust sisserännanud. Nimelt kartnud oma peremehed talude ostmist ja loobunud sellest. Paljud rändanud Marienburki. Umbes 50 a eest läinud mitmed ka Venemaale. ([Jaan Salzenberg](#))

Hummuli mõis on asunud kolmel kohal. Kõige enne asunud Lahksoo talu kohal. Siis nimetatud mõisat Kubjase mõisaks. Kuid, et see koht mõisale sündsaks ei osutunud asutati mõis Mäemõisa kus ka praegu üks Hummuli karjamõis.

Praeguse Hummuli mõisa kohal asunud enne kolm Kimalase (Mummi) talu. Need lõhutud maha ja mõis toodud Mäemõisast siia. Alguses nimetatud Mummi mõis, hiljem sellest Hummel. ([Kaarle Ruut](#)) 1899ühendati Hummuli vallaga Ala-Atsre vald. Ka Hummuli vallast on 60datel aastatel, s.o. kohtade müümise ajal paljud välja rännanud. Umbes pooled kohtade ostjaist olnud võõra valla mehed. Näiteks on kohtu protokollis 10dal nov. 1866 märkus, kus kogukonna kohtule teatatakse vallast lahkumise soovist. Teadaandele järgneb 28 nime. Nii on hiljemgi mitmes protokollis väljarändajaist juttu.

Jõgeveste mõis asub Emajõe ja Rulli jõe vahel. Sellest nimetus – Jõgedevaheline – Jõgeveste. Esimene mõisa omanik olnud keegi von Becke, sellest saksa-keelne nimetus Beckhoff. ([K. Ruut](#)) Jõgeveste vallast väljarändamist ei ole olnud. 1900 a. ühendati Jõgeveste vallaga Roobe vald.

Patküla vald ulatab peaaegu läbi terve Helme kihelkonna. Mainit vald ei ole kusagilt üle 2 klm lai, on aga enam kui 30 klm pikk. Vald asub neljas osas. Valla maaala, pika, kitsa riba lõikavad Jõgeveste ja Helme vald kaheks. Peale selle kuuluvad mõned talud Taagepera valla juures ja samuti Leebiku ning Lõve vahel Patkülale. Esimene mõisa nimetus olnud Hof zum Felde. Hiljem – Overlak, selle nimetuse saanud ühe omaniku järele. Eestikeelne nimetus olla alati olnud Patküla – see on Patuküla. ([K. Ruut](#))

Leebiku olnud vanasti suuremaid valde Helme kihelkonnas. Isegi lõunapoolsesse kihelkonna serva ulatanud Leebiku maaalad. Kuid Leebiku mõisas olnud väga palju preilisi. need olnud vanapoolsed ja kole uhked ning ei ole mehele saanud. Et siiski tütreid mehele panna, olnud Leebiku härra sunnitud igale väimehele tüki maad ja metsa tütrele kõrva andma. Nii jagatudki Leebiku suured maad. Leebikule jäi veel kaks karjamõisa Vanamõisa ja Ajandu. Esimene neist olla vanem kui Leebiku mõis ja olnud esialgne mõisa asukoht. Leebiku mõis olla alles teoorjuse ajal (1750) taludest kokku liidetud. ([Karl Bergmann](#))

Sõjad, näljad ja ikaldusaastad.

Põhja sõja kohta on rahvasuus püsinud järgmist: „Suur sõda olnud Hummuli mõisa all. Venelane seisnud soo peal, rootslane mäe otsas. Venelastel olnud mehi vähe, pannud siis hao kood püsti ja kuued peale ning lasknud mõne paugu. Rootslane ehmatanud vene väe suuruse üle ja nii lõõnudki venelane Rootsi Hummulist välja.” ([Simm Bruks](#))

Sama sõja kohta räägib teine jutustaja järgmist: „Pealahing olnud Hummuli mõisa veski juures. Soka talu kohalt tulnud venelased üle Emajõe. Patkull tahtnud rootslastele kätte maksta, olnud maa tundja ja toonud vene väed rootslaste peale. Rootslastel olnud 15.000 meest Hummuli tuuleveski juures. Lahing kestnud 9 tundi. Võit kaldanud kord Vene, kord Rootsi poole. Üks rootsi ohvitser soovitanud kindralile (vist Schippenbach) teed Koorküla poole kinni panna. Viimane arvanud, ega venelased nii targad ole, et seda püüavad läbi lõigata. Aga siiski lõiganud. Rootslased suutnud

veel vaevalt Koorküla poole läbi murda ja põgeneda. Teisel päeval olnudki venelased Helmes. ([Treufeldt, Otto](#)). Selle suure vene sõja ajal jäänud Helme kihelkonda ainult 7 inimest. ([Reet Türk](#))

Kord vanasti olnud sõda Holdre ja Oomuli valdade vahel. Mõlemate härrad läinud metsa pärast tülli. Holdre olnud küll

väike vald ja vähe rahvaga, aa peksnud siiski lätlaste minema. Riiast toodud kohtuhärra ja see mõistnud Holdrele õiguse. Jutustaja isa olnud ka sõjas, olnud kange lööma. ([Villem Miljan](#))

1740 aastal olnud suur nälg põua tagajärjel. Kogu suve otsa ei ole vihma tilkagi tulnud. Maa olnud kuum kui keris ja kuiva pärast pragusid täis. Rukis kasvand vaevalt vaksa kõrguseks. Ajanud vaevalt pea välja tupest kui kollaseks lõõnd ja kuivand. Tõuvili ei ole üldsegi pead välja saanud juba ennem olnud krõbe. Vilja päid korjatud põllult põlvili olles. Rukis söödud poolvalmilt, ei olnud aega lasta valmis saada. Peale selle tulnud kõhuhaigus mille tagajärjel paljud surnud. ([Jüri Starost](#), isa jutustanud)

Peale suurt nälga tulnud kõhutõbi ja halla haigus. Inimesel olnud kange külm, värisenud ja hüpanud. See kestnud 8-9 nädalat. Halli haiget püütud ravitseda järgmiselt: kui leivad ahjust välja võetud pandud haige ahju, lamba nahk peale. Teine peksnud vitsaga, ise karjades: hall ära, hall ära. Siis pandud haige „katsi-ratsi” ahju luua selha ja viidud valla või kihelkonna piiri äärde. Hall aeti üle piiri teise valda. Vahest viidud ka kana muna teise talu aia toe alla, et hall ära läheks. (Kadri Juhanson)

1868 aastal olnud jälle kuiv suvi mille tagajärjel suur nälg tulnud. Pole saanud ei kesvi ega kartulaid. Vilja korjatud põllult peoga, lina katkutud põlvili olles. Teine aasta tulnud suur nälg. Vilja toodud tartust ja mujalt. Peremehed lasknud teenijad lahti – mine ja hulgu. (Reet Türk)

Jutustaja isa rääkinud suurest näljast mis vihmase suve tagajärjel tulnud. Raiutud heinu katki, soola pandud peale ning seda söödud. (Kadri Juhanson)

Rahva majanduslik elu.

Pärisorjust mäletab rahvas väga halvaste. Õieti ei tehta mingit vahet päris- ja teoorjuse vahel vaid segatakse need täiesti. Kohustused mõisa vastu olnud rasked. Talupoeg pidanud kõik mõisa töö tegema. Vahest olnud terve pere korraga mõisas tööl, vanad tudid või väikesed lapsed jäänud koju. Peale selle pidanud iga talu veel 5 naela lõnga ketrama mõisa, vilja, kotte, loomalõõgu, kanu, mune ja lamba maksuks viima. talvel käidi voorides. Viidud viina ja vilja Narva ja Pärnu. Voorid kestnud tihti üle 10ne päeva. ([Simm Bruks](#)) Mõisnik olnud isand talupoja elu ja varanduse üle. Talupoeg ei tohtinud mõisniku loata ühest mõisast teise asuda. Isegi naist ei tohtinud talupoeg teisest vallast ilma loata võtta. Õhk, vesi ja maa olnud mõisniku päralt. Iga väiksema süüteo pärast antud mitukümmend hoop. Raskema süüteo puhul olla isegi soolvette kastetud vitsadega peksetud. 50-60 hoop olnud harilik asi. ([Morits Raudsepp](#)) Mõisnikul olnud õigus talupoega isegi müüa. Teatakse juhtumisi kus neid on koera või tõlla ratta vastu vahetatud. ([Karl Bergmann](#))

Teoorjuseaega mäletab rahvas palju selgemini kui pärisorjust. Iseäranis selgesti teatakse kohustustest mõisa vastu ja karistustest.

Mõisas olnud ainult tallipoiss ja toapoiss – rohkem teenijaid pole olnud. Kõik mõisa töö tehtud valla rahva poolt. Orjus olnud: vaku orjus – milleks keskmine talu pidi aastas 171 hobusepäeva ja Jüripäevast Mihklipäevani umbes 70 jalapäeva tegema. Peale selle olnud abi orjus. Selleks tehti suvel 30 hobuse- ja 50 jalapäeva ning talvel 15 hobuse- ja 30 jalapäeva. Peale selle tulnud veel umbes 30 päeva talvel voorides käia. Jutustaja isa ajal olla ka leeris olles õpetajale tööd tehtud. Tüdrukud kedranud ja kudunud, noppinud sulga ja õmblenud, poisid lõhkunud puid. ([Jaak Juhanson](#)) Käidi mõisas rehel. Harilikult peksetud 4-5 rehte nädalas. Väikest ja jõuetud ei olla rehele vastu võetud, kästud koju lapsi hoidma minna. 14 koormat vilja olnud üleval korraga. Seitsme inimesega peksetud. Kaks koormat tuli peksta igale öö-päeva kohta. Päeval tuulati ja teine rehi pidi õhtuks jälle üleval olema. Rukist rabatud laua peal ja pärast löödud kootidega. Tõuvilja sõtkutud hobustega. ([Reet Türk](#))

Rehele mindud harilikult juba õhtul. Rehes magatud natuke, rehepapp äratanud õigel ajal ülesse. ([Reet Türk](#)) Sõnnikut vedamas oldud harilikult 6 päeva. Sõnnikuvedamise ajal olnud valitseja talli ukse peal. Kellel väike koorem või küllalt kiiresti pole sõitnud saanud kepiga. 1 vakamaa olnud sõnnikut päevas laotada, mida kätega pidanud tegema. ([Kadri Juhanson](#)) Talust olnud mõni päev 3-4 inimest korraga väljas. Koju ei ole kedagi jäänud. Isegi väikesed lapsed võetud mõisa põllule ühes. Talu töö seisnud ja vili pudenenud, sest enne oli vaja mõisa vili korjata. Rukkid lõigatud 3 vakamaad, sama palju olnud tõugu kokku panna. Linad katkutud, kartul võetud. ([Kata Unt](#)) Mindi mõisa heinale, kui vihma sadas ei ole koju lastud, vaid teolised pidanud terve nädala seal olema. Talvel käis tüdruk mõisas karja talitamas. Oli korraga terve nädala mõisas – pühapäeva õhtust pühapäeva õhtuni. ([Ann Habicht](#)) Karja korral olles pidid tüdrukud mõisa sukke kuduma. ([Ado Loos](#)) Talust käidi ka mõisa pesu pesemas. Oldi terve nädal korraga, sest mõisas oli kangaid palju. ([Reet Türk](#)) Jõgeveste vürst (Barklai de Tolly) olnud suur naistekütt. Tüdrukud pole julenud karja-korrale ega pesu pesema minna. Vürst pannud kuljused kaela ja läinud rukkisse. Tüdruk mõtelnud, et siga on rukkis, sest vürst võtnud sea kaelast kuljused. Tüdruk läinud siga rukkist välja ajama, kuid seal püüdnud vürst ta kinni. Nii juhtunud

mujalgi. ([Adu Loos](#)) Iga talu pidi mõisa veel 5 lõnga kedrama. Kui lõnga mindi äraviima, pandi muna lõnga sisse – siis proua parema meelega võttis lõngad vastu. Ei olnud lõng küllalt peenike – saadeti tagasi. Mõnikord anti perenaisele isegi peksta. Kaval perenaine saatis teine kord sama lõnga, juhtus, et siis oli hea küllalt ja võeti vastu. ([Ann Habicht](#)) Peale abi- ja vakuorjuse pidi talupoeg mõisa veel maksu maksma. Keskmise talu pealt makseti: rukkid 2/3 tsv, otre ja kaeru 1 tsetv. linast lõnga, 1 lammas, 2 kana, 1 kott, 1 loomalöög ja 36 muna. Suurema talu pealt makseti rohkem. Oinas või lammas, mis mõisa maksuks viidi pidi hästi suur ja rammus olema. ([Adu Loos](#))

Harilik karistus teoorjuse ajal oli ihunuhtlus. Nahapeale sai iga tühja asja pärast. Oli õhukesti küntud – sai peksta. Läksid hobused mõisa vilja, katkes sõnnikuveo juures ratas, tuli tüdruk karja korralt enne ära, kui teine asemele tuli – iga kord anti peksta. Nädala süüteod märgiti pulga peale üles, headele anti viina. ([Jaak Juhanson](#)) Holdre mõisas talupoegade peksmist väga palju ei ole ette tulnud. Mõisa pärisärra von Deibner olnud hea härra. Kuid kubjas, kuri Aadu olnud väga toores. See pannud kübara ridva otsa ja käskinud seda kummardada. Holdres keelatud peksmine umbes 50 a. eest ära. Kord peksetud talli juures ja teoline karjunud hirmsasti. Härrale olnud kisa vastik ja öelnud: „Peksta tohip, aga karjuda ei tohip.” Rahvas sellest teada saades karjunud peksmise juures veel hullemini. Sellepärast keelatud peksmine ära. ([Jüri Starost](#))

Jõgevestel antud iga laupäeva õhtul talli juures vitsu. Toome vitsad milledega peksti olnud sõrme jämedused. Vitsad olnud pikad ning kõige valusamini löönud vitsa ots. Sellest läinud inimesed kavalaks ja heitnud hästi talli seina lähedale, nii et vitsa otsad vastu seina löönud. Ise karjunud seal juures hirmsasti, et näidata kui valus on. ([Juhan Treufeldt](#))

Alguses võis mõisnik talupoega peksta nii palju kui tahtis. Peale talurahva kohtute sisseseadmist oli härral õigus ainult kuni 15 lööki anda. Kui keisri poolt umbes 63 a. tagasi imelik teate tulnud, et kubjas ei tohtivat enam lüüa, küll rahvas siis rõõmustanud. ([Otto Treufeldt](#))

Leebiku mõisas olnud aida nurga juures tamm mille oksa külge inimene, keda nuheldi, köidetud. Kui nuhtluse seadus ära kaotatud löönud pikne selle oksa maha. ([Karl Bergmann](#)) Jutustaja vanaisa olla vahetatud Riidoja mõisa koera vastu, sellepärast, et hurda silma püssiga välja lasknud. Kõõgitüdruk juhtunud nägema ja hakanud ähvardama poissi: kas võtad ära või muidu ütlen härrale, et koera silma välja lasid. Poiss ei ole tüdrukut kosinud, viimane kaebanud härrale ja poiss saadetud Riidojasse.

50-60 a. tagasi olnud Helme kiriku juures häbipostid. Seal nuheldud varguse pärast, kui tüdrukul laps olnud viidud ka häbiposti. Tõmmatud tulba külge kinni ja antud. Kiriku täis rahvast sunnitud pealt vaatama. Köster ja kirikumees sulgenud kõik teed ja takistanud rahvast kiriku juurest laiali minemast. Jutustaja ise olla kirikutulbas nuhtlemist näinud, mees tabatud aida ukse eest, aidas ei olnud veel saanudki käia. ([Villem Miljan](#))

Kirjeldatavais valdades talupoegade põgenemist paljut ei teata. Ainult Jõgeveste vallast olla mõned ära jooksnud. Läänud linna või mujale mõisa. Keegi ei ole julenud põgeneda, sest tabamise korral oodanud vali karistus – kas ihunuhtlus või anti sõjaväkke, „kroonu peale”. Ka sellepärast on põgenemist vähe ette tulnud, et kusagilt paremat ei loodetud. ([Juhan Treufeldt](#))

Peale muude kohustuste, vaku ja abiorjuse pidid talupojad ka mõisa voorides käima. Voorid läksid Narva, Pärnu ja Dynamynti. Sinna veeti vilja ja viina. Peale selle aeti härgi karjade viisi Riiga. Narva teekond kestis harilikult kuni 13 päeva, Pärnu teekond 4-5 päeva. Reed ja vankrid olid puust. Teised rattad ja tallad võeti tagavaraks kaasa, kui ühed kulusid, pandi teised alla. ([Salzenberg, Jaan](#))

Mõisa teenijaks olla olnud auasi. Mõis päästnud oma teenijad ka kroonu teenistusest. Sellepärast olnud mõisa rahvas uhke ning valla ja mõisa poiste vahel olnud tihti verised kakelused. ([H. Roosmann](#)) Koorkülas olnud mõisa ja valla vahekord peale Golejevskit (kuni 1867 a. mõisa omanik), järgmise pärisärra von Stryck'i ajal võrdlemisi hea. Von Stryck olnud hea härra ning tema ajal ei olnud ühelegi peksta antud. ([K. Ruut](#))

Samuti olnud Hummulil vahekord mõisa ja valla vahel rahuldav. Hummuli pärisärrad Nikolai Sampson ja hiljem Aksel Sampson olnud võrdlemisi head härrad. Ainult valitsejad ja kubjased olnud need kes asja kurjaks ajanud. ([Morits Raudsepp](#)) Ka räägitakse Jõgevestel ja Patkülas võrdlemisi leplikult mõisahärradest. Kuid ühtlasi tähendatakse ka seal, et olukorra halvenemises valitsejad ja kubjased palju süüdi olnud – olnud vahekord mõisa ja valla vahel alati palju parem. ([Juhan Treufeldt](#))

Holdre vallas ei ole talude lammutamist ette tulnud. ([Jüri Starost](#))

Asuma, Koorküla karjamõis, olla taludest kokku pandud. 1849 a. talurahva seaduse põhjal pidid kuuendikumaad mõisa külge liidetama. Asuma ja Koorküla mõisade külge liidetud sel kombel mitu talu. Mõisast anti vallale maad asemele, et

valla maa arv täis oleks. Kuid harilikult anti ikka ääre- ja metsamaad. Koorküla vallas olla 5 vaku talu sel kombel täiesti kaotatud. ([Kaarle Ruut](#))

Hummulis olla mitu talu mõisa külge liidetud. Hummulis vallale maad tagasi ei olevat antud. Ka Alavallas, mis 1899 Hummuliga ühendati olla 5 talu hävitatud ja mõisaga ühendatud. ([Hiioop](#)) Jõgevestel on ainult 1 talu lammutatud. Samuti on Roobe vallas, mis 1900 Jõgevestega ühendati mõned talud mõisa külge liidetud. Nii teab rahvas ühte Voltre vaku talu mis 1879 mõisa külge liidetud ja mille aemele mõis andnud vallale kolm talu, millede väärtus kokku samane olnud. ([Juhan Treufeldt](#))

Nagu juba eelpool tähendatud on Leebiku vallas terve Leebiku mõis möödunud sajandi keskel taludest kokku liidetud. Peale selle tulnud seal veel üksikute talude lammutamisi ette. ([Karl Bergmann](#))

Talude müümine Holdres algas 1864 aastal, kontrahtide lõpulik kinnitamine oli 1872 a. Raharendi aeg kestnud Holdres ainult paar aastat. Kuigi talupoegadel raha vähe oli, olnud siiski parem kui teoorjuse ajal. Jäi rohkem võimalust oma tööd teha. Kel raha ei olnud, see pidi muidugi edasi tegu tegema. Mõned maksid muist rahaga ja tegid tegu ka. Holdres olnud talude ostjad kõik oma valla mehed. Kohad jäänud nende esialgsete ostjate kätte. ([Villem Miljan](#))

Koorkülas algas raharent juba 1856 aastal. Talude ostmine algas 1868. Oma valla meestest ei julenud keegi talu osta, kartsid mõisa poolt sissevedamist, ainult 3 või 4 endistest peremeestest ostnud siiski. Abjast ja Paistust tulnud mehed, kes kohad ära võtnud. Koorkülas jäid talud ka nende esialgsete ostjate kätte, ainult paar talu olla joomise tagajärjel pankrotti jäänud. Talude ostuhinnaks määras von Stryck Koorkülas 216 rubla taalder. Algul tuli 100 rub. sisse maksta, lõpu termin oli 40 aasta pärast. Krediit kassa abiga osteti kohad. Laenu saadi sealt 5 %-ga. ([Peeter Maasik](#)) Jutustaja ja veel keegi teine Koorküla vallas pidanud 7 % maksma trahviks, et nad küsimusele: kas mõis on valla maad võtnud, vastanud, et mõis on vaku maad omale võtnud. Maksnud kahe aasta jooksul 2 % rohkem kui teised, siis härra tühistanud selle otsuse ja maksnud üleliigsed % tagasi. ([Peedu Pass](#)) Iga ostetud talu pidanud 15 vakamaad mõisa käest metsa juurde saama. Seda lubanud Golejevski, kes enne Strycki mõisa omanik oli ja talude müümisega algust tegi. 1866 olla ta neil tingimistel mõned talud müünud. Kui von Stryck müüma hakkas, võeti mets maha ja talud müüdi kallimalt kui Golejevski kavatses seda teha. ([Otto Kurg](#))

Hummulis algas raharendi aeg 1856 aastal. Pool tehti teoga ja pool tasuti rahas, sest raha oli igal ühel nii vähe, et tervet renti ei suudetud maksta. Kohtade ostmine algas 1866 aastal. Ostjaiks olid osalt oma valla mehed, kuid palju tuli ka väljast võõraid sisse. Mitmed oma valla mehed ei saanud raha puudusel kohte osta ja sellepärast jäi muist kohte edasi rendile. Rendi hind oli 6,5 rubla taalder. Ostmise juures tuli 200 rubla sisse maksta kuid mõned ei suutnud ka renti maksta ja mõis ähvardas neid kohtadelt ära ajada. Mitmed kes kohad ostsid ja raha sisse maksid, ei suutnud edaspidiseid kohustusi täita ja olivad sunnitud kohtadelt lahkuma. Krediit kassast Hummul talupidajad ostmiseks abi ei saanud. ([Morits Raudsepp](#))

Nii on 60datel aastatel ja hiljem paljud sunnitud Hummul valla välja rändama. Kohtu protokollides on mitmed sellekohased märkused ja sooviavaldused kahe-kolmekümne inimese allkirjaga. Näiteks kohtu protokollis 10dal nov. 1866 teatatakse kogukonna kohtule, et vallast tahetakse lahkuda. Teatele järgneb 28 allkirja. Hiljem, 80datel aastatel pankrotti jääjaid olnud Hummulis vähe. kes jäid, jäänud suuremalt jaolt joomise tagajärjel.

Patküla vald oli üks esimestest kus kohte müüma hakati. Umbes 60date aastate algul. Raharendi aeg enne seda kestnud õige lühikest aega. Patkülas olid koha ostjad oma valla mehed. Siin võrdlemisi hea põld ja selle tagajärjel olid peremehed jõukamad. Ainult üks peremees ei ole oma kohta ostnud, vaid koht läinud vallale. Müügi hinnaks olnud 200 rubla taalder. Kohad osteti krediit kassa abiga. Patkülas jäänud kohad nende esialgsete ostjate kätte. 80datel aastatel jäänud ainult kolm talu pankrotti. Põhjuseks olnud jällegi joomine. ([Hiioop](#))

Jõgeveste vallas algas raharendi aeg 1862 aastal. Kuigi rent kindlaks määratud oli orjus ikka juures, kuid siiski oli palju parem. Iga talu pidi peale rendi veel 3 vakamaad rukist lõikama, 3 vakamaad otre ja sama palju kaeru kokku panema, 1/2 vakamaad lina kitkuma, 5 vakamaad maaheina tegema ja 5 päeva sõnnikut vedama. Raharendi aeg kestnud Jõgevestel 7-8 aastat. Ostutingimised olnud Jõgevestel palju kergemad kui mujal valdas. Barklay müüs kohad ainult oma valla meestele. Hind oli 130-150 rubla taalder. Käsiraha makseti 20 rubla taaldri pealt sisse, ülejäänud võlg tasuti 38 aasta jooksul. Nii ei tulnud peale käsiraha maksmise enam suurema summa maksmist. ([Otto Treufeldt](#)) Kuid vaatamata parematele ostutingimustele või üldisele jõukusele, läksid hiljem (80datel aastatel) Jõgevestel paljud kohad nende esialgsete ostjate käest ära. Mõned kohad olla isegi kaks kuni kolm korda läbi müüdud. ([Kaarle Ruut](#)) Üldiselt peetakse pankrotti jäämise põhjuseks joomist ja Jõgevestel pannakse ka palju pasunakoori arvele (vaata härkamiseaad). Olnud alaline pidutsemine, peremehed olnud pasunakooris mängimas, hakanud jooma, talutöö jäänud hooletusse ja nii läinudki kohad varsti haamri alla. Iga kolme versta peale olnud kõrts. Kõik mis teeniti joodud maha ja raha olnud jälle mõisniku taskus. ([Karl Bergmann](#)) Kuid nähtavasti olid siin muudki põhjused. Rikkaliku puuvilla saagi tõttu 80datel

aastatel langenud lina hinnad kohutavalt. Kuna aga Lõuna-Eestis pea sissetuleku hallikaks olid linad, oli selletõttu korraka majapidamises kriis. Kirjeldatud valdadest on kriis end kõige teravamini Jõgevastel tunda andnud. Kuid ka Leebiku vallas on samail põhjustel mitmed kohad pankrotti jäänud. ([Karl Bergmann](#))

Majanduslik seisukord

Pea ülespidamise hallikaks oli muidugi põld. Tarvitusel oli kolme-välja süsteem: rukis, oder ja kaer ning kesa. Suuremat sissetulekut saadi linast. Hiljem, kohtade ostmise ajal hakati ka kartulaid kasvatama ja siis olnud näljal lõpp. Ristikheina ei kasvatatud, üldse karja peale rõhku ei pandud. Raharendi ajal oli mõisa poolt keelatud üle 5 vakamaa linu maha teha, et põld lahjaks ei läheks. Mõisa metsavaht käis järelvaatamas. Kellel rohkem juhtus linu olema, pandi renti juurde. Käsitööga elatasid endid ainult mõned üksikud. Kodusest materjalist ja oma tarvis ainult mõningaid asju valmistati. Sedagi tehti enamasti talvel ja kevadel, suvel olid kõik põllul. ([Treufeldt, Otto](#))

Toitmisolud olnud teoorjuse ajal väga viletsad. Vilja tuulati kinniste väravate taga ja ilma tuuleta. Kes teol käisid, neile anti parem toit kaasa. Kui teolisel halb toit ühes oli sai peremees vitsad. Jahukõrti söödi kolm korda päevas. Putru söödud hapu kaljaga, samuti kaera kilet. Läätsede keedetud ning tambitud uhmis ning söödud. Leib oli haganane. Söögi ajal olnud leib peremehe põlve peal, see lõiganud igale ühele viilu. ([Jüri Starost](#)) Teolise harilik toit mõisas kaasas oli kapsa puder karbi sees ning veega segatud piim ja ravantse leib. Suppi söödi kolm päeva järjest. Kui vedel otsa sai lisati vett juurde, soendati ja söödi jälle. Erne- ja oasupi juurde üldse leiba ei antud. Ka karjalaps ega tüdruk ei saanud leiba. Kui kartulaid kasvatama hakati kadunud ka nälg. Mõis andnud esialgu igale talule 4-5 kartulit kevadel. Peremees pannud sügisel neli kartulit ahju suu peale küpsema ja söönud ära. Sulane kaebanud mõisa ja peremees saanud 15

hoopi. ([Jaak Juhanson](#)) Ravantse leib olnud nii haganane, et tulega pole tohtinud ligi minna. Tuulamise ajal hoitud rehe väravad kinni, luuaga pühitud suured haganad välja. Leiva sees olnud pikad haganad, nüri noaga lõikamisel jäänud haganad leiva viilu külge, ainult terava noaga võis leiba lõigata, ses see lõikas haganad läbi. ([Peedu Pass](#)) Koorkülas olnud niisugune leib, et ohjadega aita kantud. Leivale pandi linaseemne haganaid sekka. Kuid siiski ei saanud seda niipalju kui tahtsid. Öhtul jäetud lapsed leivast ilma. Antud jahu putru ja aetud magama. ([Otto Kurg](#))

Teolistele anti toit muidugi talu poolt kaasa. Harilikult kapsad, räimed ehk sool ja veega segatud piim. ([Treufeldt, Otto](#)) Teoorjuse ajal elati rehetoa. Alles 80 aastat tagasi hakatud esimesi kambreid, nn rubisid, rehetoa külge ehitama. Sinna asusid peremees ja perenaine elama kuna pere endiselt rehetoa asus. ([Jüri Starost](#)) Rehetuba oli suitsu täis ja pime. Akent ei olnud, valgus tuli väikesest luugist või lihtsalt uksest. Kuid sealt tuli ka külma. Selleprääst lasti ainult suits kütmise ajal välja ja pandi ukse ja luugid kinni, elati päris pimedas. Öhtul põles peerg kolde veerel ja terve pere oli selle ümber. Peeru juures ikka oli natuke valge, tagapool oli päris pime. Sängis olid õled, palakas võeti peale, sest ega vaipa olnud. Kui linad üleval parsil olid tuli säng prahti täis. Talvel olid ka kanad, lambad ning vasikadki rehetoa inimeste juures. ([Kadri Juhanson](#))

Kui linu roogiti ja parsilt alla lasti kaeti lapsed voodis vaibaga kinni. Koldes keedeti omale ja loomadele toitu, sellest oli tare alati kibedat vingu täis. Pulma või pidu ajaks löödi tare kangastega üle, sest seinad olid tahmased ja pidulised oleks endid ära määrinud. ([Julie Rosenbaum](#))

Rõivad olivad jämedast riidest nagu kotiriidest tehtud. Pealt olid piha ümber ja kitsad, alt laiad, keskelt olid vööga kinni seotud. Naised kandsid pikke särke. Pealmine pool oli paremast, alumine jämedamast riidest tehtud, nn. „alasiga” särgid, punane vöö oli peal ja suured sõled ees. Sukad olid uhke kirjaga, sääre kohalt laiad kui ratta rummud. Suvel kanti viiske talvel karvaga pastlaid. ([Peedu Pass](#))

Õigusline elu.

Päris- ja teoorjuse ajal oli mõisnikul piiramatut kohtuvõim. Härra oli kohtumees ja tallipoiss oli pristav, härra sõna maksis üle kõige ja ta võis teha mis tahtis. Valdade omavalitsuse seadusega hakkasid tegutsema vallakohtud. Kuid kohtumehed olid esialgu täiesti härra mõju all ja pidid tema tahtmise järele tegutsema. Peale talurahva kohtute sisseseadmist võis härra ilma kohtuta ainult 15 hoopi mõista. Kuid ka kohtumehed talitanud väga omavalitsuslikult. Näiteks olnud Koorkülas kaks kurja kohtumeest: Otto Ruut (ka kooliõpetaja) ja Andres Treu. Ihunuhtlust mõistetud päris tühjade asjade pärast. Andres Treu armsam ütelnud: „Sina saad täamba 30 plaksu.” ([Otto Kurg](#)) Vallakohtus oli 3 kohtumeest vallas kuna kohtu eesistuja oli mõisa valitseja. Appellatsioon instantsiks oli kihelkonna kohus. Mõisnikku ei saanud vallakohtusse kaevata vaid pidi ringkonnakohtusse kaebama. ([Otto Kurg](#)) Kuid keegi talupoeg mõisnikuvastu kaebuse tõstis, mõisteti õigus ikka mõisnikule. Selleks näide: Ritsi talu peremees lim Arbeiter tõstab kaebuse mõisa

vallitsuse vastu ja nõuab maksu rukki seemne ja 7 paari raud hingede eest. Otsus: Selle, et tema moisavalitsuse ka kiusas mõisteti talle kui veel seradse tühja asja ette toob 15 löki. (Hummuli koguk. kohtu protokollist 1854-5 a.) Nagu kohtuprotokollidest näha, olid valla kohtus enamasti väga tühised asjad harutusel. Toon siin mõned näited: Sel 25dal Julil 1858.

Kuksiko Willemi sik om Zimmermanni Pedo viljan olnu ja Pedo om oma koera pääle ajanu nik om sedda Sikka lasknu purreda.

Mõistetud sai kahju pooles.

Sel 1sel sept. 1858.

Mahlitse Rope Jürri sullane Mick kaivas oma perremehhe ülle, et temma halba söki teole ütten annap nink vahhel ka suggugi ei too: nimmelt piim on väega veddelaks tettu.

Mõistetud sai selle kaibaja sulaselle Mickule, selle eest et tema võlsi kaibussega ette tulli ja üttel et pool paival keedetud suurma pudder puhapäival jobbe ära mältiinu olnu, mis võls om, 10 hopi ja perremees Jürri selle est et ta ika peäle täieste toitu ei saata teolisele ka 10 hopi vitsadega. (Hummuli kogukonna kohtu protokollid, 1858)

Sel 1sel sept 1872.

Patküla rendi herra Bosch kaebab, et temma tüdrukud Lena ja Reet oselt umber hulguvad ja selleperrast päeva tö jures unnised on. Pallab neile öö ümber hulkumise eest trahvi.

Otsus: Et tüdrukud oselt ümbre hulguvad ja koddod ei seisa, siis saab Reet 24 tunni ja Lean Feldman 24 tunni vangistamisega trahvitud. (Patküla koguk. kohtu protokoll 1872)

Beckhof 23 August 1854.

Man olliva keik kohtomehhe.

Tulli Albamoisa perremees Johann ja kaebas Jaan Nussari peäle nidade: et temä olles Tehmandi Per. Heindrikulle ütelnu, et minna Heindriko hobbese olle äära nõidnu, sest sel kevväjal olliva Tehmandis hobbese haige nink üts koli ärrä.

Jaan Nussar tulli ette ja küsiti, kuidas sinna ollet sedda kõnnelnu, et se Allamoisa mees Johann Tehmendi hobbese olle ärrä nõitnu, tema üttel: minna ei olle ütelnu, et Juhann om hobbest ärrä nõitnu...

Mõistetu: Selle, et Jaan Nussar rop olli kohhto man, 2, et perremehhega ollet rijelnu ja 3, ei olle rehhele tulnu 25 vitsa löki.

(Jõgeveste kog, kohtu protokoll 1854)

Viimased märkused ihunuhtlusest on protokollides 80date aastate ümber.

Usulised liikumised.

Veneusku minejaid oli Helme kihelkonnas võrdlemisi vähe. Kiriku kroonika andmete põhjal olnud neid umbes 2700. Kihelkonna äärepoolseid valdes olid usulised liikumised suuremad kui kiriku lähedal.

Leebiku vallas olnud veneusku minek õige suur. Pea tõukejõuks olnud hingemaa lootus. Mõisa päviline Ottendender (rahva suus Oru Simm) olnud suur kihutaja. Simm korjanud iga ühe käest 13 kopikat. Sellega käidud Viljandis, Tuhalaanes ja Kuijatsis usku toomas. Veneusku minejaid olid enamasti sulased perekondadega, ametnikkudest läksid vähesed. Kohaliku õpetaja Behse mõjul hakanud Oru Simm varsti endisele vastu ja mõisale kasuks töötama. Kuid siis tulnud kaklemised kõrtsi juures, rahvas nõudnud oma 13 kopikaid tagasi. Simm saanud mitu korda peksta. Kiriku ja mõisnikkude poolt pressitud väga veneusulisi. Mõis ei olla neid sulasekski võtnud. Suurem hulk salvituid tulnud varsti lutheruse usku tagasi. (Karl Bergmann)

Holdre vallas olnud veneusku minejaid väga vähe. Sootaguselt käinud küll preester jutlustamas, lubanud maad anda. Kuid kõik see mõjunud vähe. Kes ennast salvida lasknud see aetud mõisast välja. Veneusk olnud põlgtuse all. Isegi koolilaste hulgas ei ole veneusulisi sallitud. Vennaste kogudusi Holdres ei ole. (Jüri Starost)

Samuti vähe veneusku minejaid olnud Koorküla valas. Pidanud heingemaad antama ja mõisa orjusest vabanema. Preester lubanud isegi paari püksta igale kes salvida laseb. Lõve härra Anrep seletanud, et ainult usku antakse ja püüdnud rahvast tagasi hoida. Rahvas pole teda uskunud, vaid tähendanud: „Näh, kus tahab omale orjaks saada.” (Peedu Pass)

Põhjus miks neis valdes usuvahetajaid vähe oli, on nähtavasti see, et preestreid lähedal ei olnud ja aktiivsem kihutus puudus. Selleaegne (60date aastatel) kooliõpetaja Otto Ruut olnud äge veneusu vastane. Ta ristunud ka veneusuliste

lapsi lutheruse usku kuna teised seda ei tohtinud. Selleks olnud Ruutil preestri luba. Nimelt tahtnud keegi veneusuline oma last lutheruseusku ristida. Läinud kevadel lumemineku ajal kõige halvema teega ja öösel preestrit last ristima kutsuma tähendates, et laps suremas ja aega ei ole viivitada. Preester ei tule koleda ilmaga ise välja vaid annab mehele sedeli: „Otto Ruut võib ise veneusku laps ristida” ja käseb Ruut'i last ristima kutsuda. Tunnistusel ei olnud tähendatud missugust last ristida lubati ja nüüd ristinud Ruut kõik veneusliste lapsed keda aga saanud lutheruse usku. Ruut'i käidud sellepärast kui piiskopi kummardamas. Patküla parishärra Stryck teinud oma kanade maja venekiriku plaani järele, et rahva silmis kirikut naeruvääristada. (Jaan Salzenberg)

Hummulis ja Patkülas lasknud ainult üksikud perekonnad end salvida. Peaasjalikult sulased. Hiljem tulnud suuremalt jaolt kõik lutheruseusku tagasi. (Hiio)

Jõgeveste vallas ei ole veneusku minejaid vist üldse olnud. Vürst olnud Itaalias kui Veneusku hakatud andma.

Kirjutatud sealt: „Mu armas rahvas ärge mitte uskuge mis nad lubavad ega ärge veneusku minge.” Vürsti sõnad mõjunud ja nii polegi keegi läinud. Et Helme kihelkonnas üldse veneusu vastu võrdlemisi leige oldi, tulla kohaliku pastori Behse arvele panna, kes äge veneusu vastane olnud ja ka rahvast sellest mõistnud tagasi hoida. (Otto Treufeldt)

Härkamisaeg.

Tähtsamad tegelased Leebiku vallas härkamisajal olnud kohalik kooliõpetaja Kukk ja Bergmann. Esimene asutas laulukoori millega esines nii kohapeal kui Helme kantsis. Asutatud ka karskuse selts kuid see kuivanud varsti ära. Esimene ajaleht Leebikus olnud Pärnu Postimees, ilmunud ainult üksikute taludel. Hiljem kui „Sakala” ilmuma hakanud loetud seda rohkem. Õpetaja Behse olnud väga vaenulik Jakobsoni ja „Sakala” vastu, „see „Sakala” on mul kui nuga südames kui ma seda näen” olnud ta harilik kaebamine. Isegi nende peremeeste vastu kes „Sakalat” lugesin olnud Behre vaenulik. Jakobsoni surma puhul saatnud Leebikku valla mehed Oru Simmi veneusu jaoks kokkupandud rahaga õpetaja juurde ja tahtnud lasta Jakobsonile surmakella lüüa. Kuid Simm visatud välja ühes ta rahaga ja kella ei ole löödud. Jakobsoni surma järgi selgunud nagu iseenesest kes mõisa poolt või vastu olid. Ühtlasi hakanud siis ka rahvustunne enam kasvama. (Karl Bergmann)

Loetavamad ajalehed Holdre vallas olnud „Sakala” ja „Pärnu Postimees”. Umbes 15-16 ajalehte ilmunud valla peale. Hiljem tellitud ka „Sakalat” ja „Tartu Postimeest”. Ärksam tegelane olnud kooliõpetaja Otto Ruut. Ta asutanud 1856 laulukoori. Hiljem moodustanud Helme kihelkonna koolmeistrid kihelkonna laulukoori. See käinud a. 1869 laulupidudel laulmas. Meeskooride juhataja olnud köster Erlemann. (Kaarle Ruut)

Härkamisaja arksamaist tegelasist Patkülas võiks nimetada kooliõpetajaid Wahlbergi'i ja Habicht'i. 1888 asutas Wahlberg laulukoori. Habicht ja Wahlberd olnud ka esimesed ajalehtede tellijad. Loetud „Pärnu Postimeest” ja „Sakalat”. (Hiio)

1868 asutati Jõgevestele pasunakoor. Koori asutaja ja juhataja olnud kooliõpetaja Jüri Prosa. Vürst Barklay kinkinud muusikariistade ostmiseks 400 rubla. Järgmisel suvel tulnud vürst Jõgevestele ja imestanud, et miks nii halvasti mängitakse, kas pillid on halvad. Seletati, et puudub juhataja. Vürst andnud jälle 100 rubla ja käskinud Tartust juhatajt palgata. Toodud Tartust keegi Lindau kes kuu aega õpetanud. Nüüd hakanud koor paemini töötama. Tartu laulupidul saanud koor kolmanda auhinna. peale selle käidud Põllumeeste seltsis ja Kirjameeste Seltsis mängimas. Jõgevestel olnud võrdlemisi jõukas rahvas, vürst olnud hariduse pooldaja ja sellepärast olnud mainit vald teistest hariduse poolest ees. Esimene ajaleht mida Jõgevestel tellitud olnud „Tartu Postimees”. Alguses ilmunud ainult 3-4 ajalehte valla peale mida koos käidud lugemas. (Otto Treufeldt)

Haridusline olukord.

Patküla vallakooli on Patküla mõisa- ja parishärra Reinhold von Freytag 1839 aastal asutanud. Koolis õpetati ainult lugemist, katekismust ja kirikulaulu. Korralikku tunniplaani ei olnud vaid kooliõpetaja tegutses oma heaksarvamise järele. Kool oli alguses ühe klassiline ja neile, kes oma ülesannetega valmis said, ka ühe talveline kuna teistele kahe talveline. Et kooliskäimisest vabaneda andis mõnigi lapsevanem üles, et tema laps lollakas olla. 1857-1874 tehti kool kahe klassiliseks ja ühtlasi ka sunduslikuks. 12 aastaselt pidi hakkama koolis käima. Nüüd hakati ka maateadust õpetama. 1860 valiti kooliõpetajaks Aleksander Wahlberg. Viimane oli seltskondlises elus väga tugev, asutas ka laulukoori millega Tartu laulupidul käidi.

1874 a. kinkis Patküla mõisa omanik Kreisdeputerter Dr. Georg Philipp von Stryck Soesaadu talukoha Patküla vallale koolikohaks. Esialgu töötas kooliõpetaja üksinda, mõnikord oma kulul abilist pidades. 1884 ehitati uus koolimaja ja kooli ülalpidamine läks valla kanda. Ainult 1905 a. andis mõisahärra 50 rubla valla vaesematele lastele. 1874-1887 seati

kool kolme klassiliseks: 1881 võeti veel teine kooliõpetaja ametisse. 1887-1915 ei tohtinud kooliõpetaja rahvuslikkudest seltsidest osa võtta. Seda nõudis kiriklik kooli ülemus. Sellepärast saatsid õpetajad Ruut, Wahlberg, Erlemann ja Jakobson ministeriumi palvekirja, et koolid kroonu valitsuse alla saaksid. 1887 a. võetigi balti talurahva koolid kroonu alla. 1888 kirjutati ette, et igas klassis 6 tundi nädalas vene keelt peab õpetama, hiljem suurendati nõudmist selles suhtes. 1894 anti seadus, et kõik ained tulevad vene keeles õpetada. 1896 keelati koolis igasugune ihulik karistus.

Praegu töötab Patküla vallas 6 klassiline algkool mis asub Tõrva alevis. (Teated võetud Patküla vallakooli kroonikast.) Holdre valda asutati esimene kool 1858 aastal. Esimene kool asus mõisa majas, mõis maksis õpetaja palga ja pidas ka lapsi üleval. Esimene kooliõpetaja oli Andres Miljan. Kooliõpetaja amet ei suutnud kedagi toita, sellepärast oli igal kooliõpetajal oma käsitöö või mõni muu amet. Nii oli Andres Miljan rätsep. Esialgu õpetati koolis ainult lugemist, katekismust, piiblilugu ja kirikulaulu. 1867 kinkis Holdre pärishärra Schwartz Kangru talu küljest 6 taalrit ja müüs sama koha küljest 2 taalrit ja 75 grossi maad kooli tarvis, ühtlasi aitas mõis ka koolimaja üles ehitada. Seal asus kool kuni Holdre vald Patküla ühendati (1900). Koolmeistri palgaks arvati sissetulek kooli maast. Peale selle sai kütuse mõisa ja valla poolt. Kooliõpetaja pearaha maksis vald. Kooliskäimine oli sunduslik. 12 aastaselt mindi kooli ja käidi 2 aastat. Kes rumal oli pidi veel kolmanda aasta „trahvi koolis“ käima. Venestuse tulekul anti 2-3 nädalat aega, et jõuti mõned venekeelsed sõnad ära õppida, siis pidi ainult vene keelt räägitama. Praegu töötab Holdres IV klassiline algkool. ([Hans Roosmann](#))

Koorküla asutati esimene kool 1833 aastal. Kooliõpetajaks oli kiriku vöörmünder Juhan Juhanson. Alguses oli ainult 5 õpilast. Koolmeister ei osanud isegi kirjutada, oli ainult laulumees. Oli juutidega suur sõber ja laskis juuti lastele kirjutamist õpetada. 1856 algas alles tõeline kool, kool tehti kahe klassiliseks ja sunduslikuks. Õpeaineteks olid rehendus (ka murrud), lugemine, piiblilugu, katekismus, kirikulaul ja maateadus. Õpetajaks valiti Otto Ruut kes ka ühtlasi valla kohtumees oli. ([Kaarle Ruut](#)) Ruut tarvitanud koolis ihunuhtlust õige ohtrasti. Olnud suur sakste sabarakk ja tallalakkuja, alama rahva vastu olnud nii kohtumehena kui kooliõpetajana väga toores. Kusagil ei olla sarnast laste tapmist olnud kui Koorküla koolis. Näiteks kutsunud Ruuti'i naine koolilapse oma tuppa taari jooma, Otto Ruut näinud seda ja lasknud poisile 8 hoopki anda. ([Otto Kurg](#)) Kuid muidu olnud Ruut võrdlemisi tegev ja seadnud kooli heasse seisukorda. Ta asutas ka laulukoori. 1874 aastal tehti kool kolmeklassiliseks. Praegu töötab Koorkülas kuue klassiline algkool. ([Kaarle Ruut](#))

Hummuli vallakool asutati 1855 aastal. Esimene kool asunud Peedu talu kambris, hiljem ehitati koolimaja selle talu maa peale. Esimene õpetaja oli Hans Rebane. Palga sai ta vallalt mis oli järgmine: 1) Üts krunt maad kelle eest perremehhed päivi teggevad.

2) 6 vakka rükki, 4 vakka kesvi ja 3 vakka kaeru

3) saab veel nende käest raiva rahha 3 r. hõbb. nink massetas temma est pärahha. Kooli kütmisses tarbis saab 15 sülda ühe allulissi puid ja 10 sülda aggu igga aasta. (Hummuli kogukonna kohtu protokollist 5. XII. 1855)

Koolitoas oli üks ainuke suur laud. Lapsed istusid selle ümber ja lugesid kordamööda igaüks oma salmi kuni tiir ümber sai. Kool oli kaheaastase kursusega ja kõigile sunduslik. Kehvemad inimesed tegid peremehega kauba, et see pidi ka karjase koolitama. ([Simm Bruks](#)) 70datel aastatel tehti kool 3 klassiliseks. Praegu töötab Hummuliks VI klassiline algkool.

Jõgeveste vallakool asutati 1847 aastal. Kool oli algusest peale kahe klassiline ja sunduslik, 1880-85 pandi kolmas klass juurde. Peale hariliku koolikursuse lõpetamist käidi „kuu koolis“ kuni leeriajani, s.o. 16-17 aastani. Kuu koolis käidi iga kuu kolm päeva. Kooliõpetaja ei tohtinud kunagi koolivanema loata kooli koosolemise ajal kodust ära minna. Peale selle pidi kooliõpetaja üks kord nädalas, harilikult neljapäeval, koolimajas jutlust pidama. ([Otto Treufeldt](#)) Helme õpetaja Behse (1857-97) hoolitses väga koolide eest ja koolid olid tema ajal heal järjel. Paheks oli, et liig palju katekismust ja pealugemist oli. Venestuse ajal läks kool tagasi. Kõik õpetus oli vene keeles. Kooliõpetaja ei tohtinud tõlkida, lapsed ei saanud midagi aru. ([Juhan Treufeldt](#))

Kuna Holdres, Koorkülas, Hummulis ja Jõgevestel puudus võimalus kooli kroonikat näha kas kooliõpetajate ärasõidu tõttu või muil põhjustel ja sellepärast suusõnaliste andmetega pidi piirduma, peab Leebiku kooli suhtes samuti suusõnaliste andmetega leppima kroonika puudumise tagajärjel. Kool olla umbes 1860 asutatud. (Valla kohtu protokollis leiduvad märkused kooli kohta 1858 aastal. Nähtavasti on kool juba enne 60dat aastat asutatud. Kindlaimad teated rahva suust selle kohta ei saanud.) Asunud esialgu suitsutares. Hiljem ostnud vald koolikoha mõisalt ära ja ehitanud koolimaja. Esimene kooliõpetaja Leebiku vallakoolis olnud Jüri Juul, suur joodik sellel vallaga alalised tülid olnud. Järgmine kooliõpetaja Kuk asutanud laulukoori ja andis kontserte kohapeal ning Helme kantsis. 80datel muudetud kool kolmeklassiliseks. Praegu töötab Leebiku vallas IV klassiline algkool. ([Karl Bergmann](#)) Huvitavad

on mõned vallanõukogu protokollid kooliõpetajate kohta, kes igakord mitte sugugi oma ametile vastavad ei olnud. Toon siin mõned näited.

Jõgeveste valla volikogu protokoll 1885 a.

Jõgeveste valla koolmeister Jüri Prosa peab oma koolmeistri ameti seisust väega kõlvatuma kombel, sest et ta üks käratseja vaimu ja kangekaelse südamega inimene on kelle läbi tihti tüli ja jagelemist vallavalitsuse ja valla ameti liigete vahel temaga ette tuleb ja ei saa sellepärast mitte vallast austatud ei ka temast sugugi lugu peetud.

Hummuli kogukonna kohtu protokoll. 17. nov. 1870.

Pedo Kivvi 16 aastat vana kaebab kohtusse, et koolmeister tedda vägga peksnud, eddimäht võtnu karvust kinni ja lõnu mütsiga vastu pääd, siis akkanu kättega kõrvud peksma ja lõnu temma pea vastu ahjo. Koolmeister on teda selleperrast peksnud, et temma väljast sisse tulles kolituppa on mütsi pähha unnetannu.

Koolivannemad Märt Miller ütles, et ilma trahvimatta ei voi koolmeister mitte läbbi sadda lastega, ei pea aga neile mitte pähha lõma, vaid neid vitsaga karristama.

Leebiku kogukonna kohtu protokoll 29 dets. 1858 a.

Koolmeister tuli koggokonna kohto ette ja nõudis puid kooli tarvis valla perremeste käest, agga keik valla perremehhed pandsid selle vastu, ja ütlesid, koolmeister peab isse ommale puid murretsema, sest et temmal suured maad käes prugi on, on tal ka väikenne assi neid ommale nõudada.

Koolmeister Jürri Juhl on siin essiteks võlga:

Maggasina aita 2 sedverdi rukkid a. 5 r. 10 k.

Mõisast Hans Hiob rahha saada 18 rub.

liillikse liedo Sarv 5 rub.

liillikse Ado Tomson 3 rub. 50 koli.

Kalmanile 5 rub.

Rulli kõrtsimees liõdder 3 rub. 37 koli.

Vannamõisa kõrtsi 3 rub.

lioisile Johhan 6 rub.

Lebiko kõrtsi 1 rub. 40 koli.

Adseri li. Gläserile 3 rub.

Allamoisa kõrtsi 3 rub. 37 koli.

Ridoja valda maksta 17 rub.

liois Jaan Korralik 15 rub.

Kerniko Anno Valdmann 2 rub.

Ryn Schmidt 2 rb. - koli.

Magno lieter Skujen 10 rub.

Vahva Hans Karro rahha 1 rub. 20 koli.

liikkasilla kõrtsis 3 rub.

Arsla kõrtsi 1 rub. 25 koli.

Elme linna kõrtsi 1 rub. 10 koli.

115 rub. 14 kop.

Kooli vannemeb annab üles et koolmeistri särg Hommuli kõrtsis Tõnnis Ruumanni käes Jomise pandis sees on.

Ottus: Tännatsel päval on Lebiko Perremehhed keik koos palluvad ja lodavad julgeste et valla eenkostjad ja kooli vannemad murretseks et särane üleannetu koolmeister ennamb nende kahjuks ja sureks häbbiks ja teotusseks ennamb ametis ollema ja kui vannemad ja kohto ülleamad selle eest ei vastuta ega ei murretse et ta lahti ei saa, siis meie ka omme lapsi senna koli ei sada.

Venestuse aeg.

Kui Balti talurahva koolid 1887 aastal ministeeriumi alla võeti algas koolis venestus hoogu võtma. 1894 aastat peale pidi kõike aineid vene keeles õpetatama. Vene keele õppimiseks antud ainult mõned nädalad aega, peale selle pole kooliõpetaja tohtinud sõnagi tõlkida. Üldse langenud koolide tasapind märksa sellest, kus püsis kui koolid olid

kirikuõpetajate ja mõisnikkude hoole all. Pealegi nimetati venestuse ajal noori ja vilumatuid inimesi kooliõpetajaiks kui need aga vene keelt oskasid. Vanemad ja tublimad õpetajad jäid kõrvale. ([Hans Roosmann](#))
Kohalikud ametnikud valla omavalitsustes olid küll eestlased, kuid pidid vene keele ära õppima. Selleks anti neile mõni kuu aega. Kes vene keelt ära ei õppinud tagandati ametist. ([Jüri Starost](#))

1905 aasta.

1905dal aastal valitses kirjeldatavais valdades igal pool ärev meeleolu kuid kusagil ei mindud veriste kokkupõrgeteni. Ka ei ole karistussalke neisse valdadesse tulnud.

Holdres olnud 1905 a. õige vaikne. Koorkülas valitsenud enam ärevam meeleolu. Käidud Tartus kongressil ja sealt tulles kutsutud koolimaija koosolek kokku. Pärast toimetanud ülekuulamist Helme politsei Mägi. Kuigi rahvas kõik oma kavatsused ja mõtted üles tunnistanud, pannud Mägi need teisiti kirja, muutnud asja rahva kasuks ja teinud kõik ülemuse ees heaks. Nii saadetud ka karistussalgad, mis teel Koorkülla olnud, mööda. ([Peeter Maasik](#))

1905 aastal peetud ka Hummulis koosolekuid. Rahva meeleolu olnud väga ärev. Mahalaskmisi ega karistusi ei ole olnud. ([Morits Raudsepp](#))

Valla nõukogu protokollides leidub märkus, et Hummuli kooliõpetaja Jaak Jaakson poliitiliste põhjuste pärast rahvakooli inspektori poolt ametist tagandatakse. (Hummuli valla nõukogu protokoll 4. II. 1906)

1905 valitsenud Patkülas ärev meeleolu. Peetud koosolekuid ja käidud punaste lippudega. Käidud ka Tartus kongressil. Vägivallani ei ole mindud. Vahekord von Stryck'iga (Patküla mõisa omanik) olnud võrdlemisi hea. Viimane olnud järeleandlik ning hoidnud ka ära karistussalkade tuleku Patkülla. ([Hiioop](#))

Ka Leebikus ei olla 1905 suuri rahutusi olnud. Peetud koosolekuid nagu mujalgi. Seekordne Leebiku mõisahärra Hendrikson (eestlane!) oli küll Leebikusse karistussalga tellinud ja selleks tuhat rubla maksnud. Kuid Sievers kes Tarvastust läbi läinud ja keda kutsutud ei ole millegipärast tulnud. Mõningad vangistatud siiski ja viidud Valka. Kohalik seltskonnategelane ja vallaametnik Karl Bergmann, kes ka mõisnikkude mustas nimekirjas olnud pääsnud ainult tuttava politseiniku kaudu. Bergmann olnud varem üliõpilase Andres Tiido kaudu Aleksander II tapjatega kirjavahetuses. Tiido saatnud revolutsioonilist kihutuskirjandust mida Bergmann ja köster Erlemann kohapeal levitanud. Juba sel ajal võitnud Bergmann preestri oma nõusse. Kuna 1905 a. preestril õigus oli vange vabastada, mõjunud Bergmann, et Valgast 10 vangi vabaks lastud. Peale 1905 aastat jätkab Bergmann mõisnikkude vaenulist tegevust. Nii saavutab ta peremeeste toetusel, et Leebiku mõis 1907 maksu alla määratakse. Pristav pannud mõisa varanduse aresti alla. Hiljem küll mitme kohtu kaudu mõisa varandus vabastatud kuid kättemaksuks 1905 aasta eest olnud tegu tehtud. Olles tegev vallanõukogu liikmena on Bergmann samal ajal mõjunud, et Leebikus kaks kõrtsi, mõisa tähtsamad sissetuleku hallikad, suleti. ([Karl Bergmann](#))

Okupatsioon.

Kirjeldatavais valdades ei olla kohalikud enamlased enne sakslaste tulekut pinda saanud võtta, sellepärast ei ole ka mahalaskmisi ega karistamisi olnud. Kõik mõisad, osalt isegi talud olnud saksa vägesid täis. Kuid vahekord nii saksa sõjavägedega kui ka sakslasist ametnikkudega olnud igalpool võrdlemisi hea. Kevadel olnud küll viljamõõtmine kuid palju ei ole ära võetud. Võetud peaaesjalikult võid, liha ja mune, kuid kõik maksetud ausasti. ([Peeter Maasik](#))

Usutletud isikute nimestik.

1. Berg, krahv, Hummuli mõisa omanik
2. Bergmann, Karl 61 a. Leebiku vld. Koosi talu
3. Bruks, Simm 75 a. Hummuli vld. Lasbergi talu
4. Habicht, Ann 77 a. Holdre vld. Niiluse talu
5. Hiioop, Patküla 6 kl. algk. õpetaja
6. Juhanson, Kadri 70 a. Holdre vaestemaja
7. Juhanson, Jaak 73 a. Holdre vaestemaja
8. Kurvits, Ann 94 a. Holdre vaestemaja
9. Kurg, Otto, 66 a. Koorküla vaestem.
10. Lillepuu, Juhan, Patküla vld, Matsi talu
11. Loos, Aadu 80 a. Jõgeveste vaestem.
12. Maasik, Peeter 53 a. Koorküla vld, Utsu talu
13. Miljan, Villem 70 a. Holdre vaestem.
14. Pass, Peedu 75 a. Koorküla vld, Asu asundus

15. Roosmann, Hans 66 a. Holdre algk. õpetaja
16. Rosenbaum, Julia 85 a. Koorküla vaestem.
17. Ruut, Kaarle, 63 a. Koorküla koolimaja
18. Raudsepp, Morits, 80 a. Hummuli vld, Sookuru
19. Starost, Jüri, 63 a. Holdre vallamaja
20. Salzenberg, Jaan, 61 a. Koorküla vld. Valgjärve t.
21. Treufeldt, Otto 73 a. Hummuli vld. Roijo t.
22. Treufeldt, Juhan 78 a. Jõgeveste v. Naistemäe t.
23. Türk, Reet 83 a. Koorküla v. Asuma asundus
24. Unt, Kata 79 a. Hummuli vaestemaja

[Ajalooline pärimus Eesti Kultuuriloolisest arhiivist. Eesti Kirjandusmuuseum. Folkloristika osakond.](#)

Koopia Googlest, E. K. 15.07.2024

Helme Köstrimäe koosolek

6. juulil **1870** kogunesid **Helme Köstrimäele** tollase Helme kihelkonnakooliõpetaja ja köstri Andreas Erlemanni poole Eesti tuntud kultuuritegelased Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt, Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula koos õe Eugenie Jannseniga, **Helme kuulus koolimees Märt Jakobson**, Tartu üliõpilased eesotsas Hugo Treffneriga ja paljud teised.

Köstrimäel peeti koosolek, mis on läinud ajalukku Jakob Hurda sõnadega eesti rahva püsijäämisest mitte rahvaarvu, vaid vaimu suuruse poolest.

[Type text]

Helme kihelkonna pärandkultuuri ja –maastike lühiajalas, 1939 - 2024

24. juulil 2010 peeti taas Helmes Köstrimäe konverentsi. Kui omal ajal andsid tooni Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja Lydia Koidula, siis 2010 astusid üles Karl Martin Sinijärv, Andrus Kivirähk, Priidu Beier ja teised. Helme Maarja kirikut on kirjalikes allikates esimest korda mainitud 1383. aastal. Maakividest ehitatud kirik kuulus välisilmelt Lõuna-Eesti kodakirikute hulka. Viimast korda taastati sõdades korduvalt kannatada saanud kirik 1720. aastail.

Teise maailmasõja lahingutes 1944. aastal tabasid kirikut nii Punaarmee kui ka sakslaste mürsud. Sellest ajast peale seisab kirik varemeis.

Kiriku lähedal Köstrimäel oli enam kui sada aastat Helme koguduse köstrite elupaik. Siin, Helme Köstrimäel toimuski 1870. aasta ajalooline koosolek.

Jakob Hurt 1870 Helmes: «Aga kas kehva Eesti hulk ka suureks ja vägevaks võib saada? Mina ei tea, armas küsija, mis sina tõsiseks suuruseks ja vägevuseks arvad. Minu mõtted sest on järgmised. Suurus ja vägevus on kahesugune rahvaseltsidel. Mõned on suured hingede arule ja vägevad poliitika väljal. Sedaviisi suureks eesti rahvas küll ialgi saada ei või. Tõine suurus ja vägevus on suurus ja vägevus vaimu asjades ja haritud elo poolest. Ka terve rahvas võib sedaviisi vaimu asjades ja haritud elo poolest tõeste suur ja vägev ja tõistele hapu taignaks olla, kes elo elama ajab. Sellesarnasest suurusest ja vägevusest ka oma jago osa saada pole ka eesti rahval keelatud, kui aga ise tahame ja nimelt mehise meelega tahame.»

Kõne juhtmotiivi on edaspidi tsiteeritud lihtsamalt: et me pole suured jõult ega arvult, siis peame saama suureks oma vaimult ja kultuurilt. **Helmes hakkas idanema ka mõtte asutada Eesti Kirjameeste Selts**, mille esimeseks juhiks sai Hurt.

Osale [Vikipeedia suvisel pildikogumisel "Külast külla"!](#)

Teises maailmasõjas hävinud [Helme kiriku](#) varemed

[Type text]

Helme kihelkonna pärandkultuuri ja –maastike lühiajalas, 1939 - 2024

Helme kihelkond (saksa keeles *Kirchspiel Helmet im Kreis Fellin*) oli [kihelkond](#) [Mulgimaal](#) ja [Viljandimaal](#), [Rootsi aegses Pärnumaal](#) ja [Pärnu kreisis](#)^[1] ja Liivimaa kubermangus [Viljandi kreisis](#).

[Viljandi kreis](#) Liivimaa kubermangus [Ludwig August Mellini](#) kaardil "Atlas von Liefland, oder von den beyden Gouvernementern u. Herzogthümern Lief- und Ehistland, und der Provinz Oesel". 1798 [Helme mõisa](#) härrastemaja, 1797. [Johann Christoph Brotze](#)

Helme kihelkonna mõisad

[Helme kirikumõis](#) (*Pastorat Helmet*)

[Aitsra mõis](#) (*Adscher*), [Ala mõisa kõrvalmõis](#)

[Ala mõis](#) (*Assikas*) rüütlimõis

[Asu mõis](#) (*Assuma*) Koorküla kõrvalmõis

[Helme mõis](#) (*Schloß Helmet*) rüütlimõis

[Holdre mõis](#) (*Hollershof*, Morsel Ilmus) rüütlimõis

[Hummuli mõis](#) (*Hummelshof*) rüütlimõis

[Jõgeveste mõis](#) (*Beckhof*) rüütlimõis

[Kärstna mõis](#) (*Kerstenhof*) rüütlimõis

[Koorküla mõis](#) (*Korküll*) rüütlimõis

[Leebiku mõis](#) (*Abenkat*) rüütlimõis

[Lõve mõis](#) (*Lauenhof*) rüütlimõis

[Murikatsi mõis](#) (*Murrikatz*) Kärstna kõrvalmõis

[Patküla mõis](#) (*Owerlack*) rüütlimõis

[Riidaja mõis](#) (*Morsel Podrigel*) rüütlimõis

[Roobe mõis](#) (*Ropenhof*) rüütlimõis

[Taagepera mõis](#) (*Wagenküll*) rüütlimõis

[Vanamõisa mõis](#) (*Alt-Wagenküll*) Taagepera kõrvalmõis/karjamõis ^[küsita]

[Vanamõisa mõis](#) (*Althof*) Leebiku kõrvalmõis

Helme kihelkonna vallad

[Ala-Aitsra vald](#) (1866–1899)

[Helme vald](#) (1866–1917)

[Holdre vald](#) (1866–1900)

[Hummuli vald](#) (1866–1917)

[Jõgeveste vald](#) (1866–1917)

[Koorküla vald](#) (1866–1917)

[Kärstna vald](#) (1866–1917)

[Leebiku vald](#) (1866–1917)

[Lõve vald](#) (1866–1917)

[Patküla vald](#) (1866–1917)

[Riidaja vald](#) (1866–1917)

[Roobe vald](#) (1866–1899)

[Taagepera vald](#) (1866–1917)

Haridusasutused

1810. aasta [Pärnu-Viljandi](#) ülem[kirikueestseisja](#) von [Liphardti](#) korralduse alusel asutas [Helme mõisnik](#) Gustav von [Rennenkampff](#) [Helme vallas](#) asuvasse Vanakoollitäre tallu kooli, mis oli esimene haridusasutis Helme kihelkonnas. [Vallakoolis](#) õpetati lugemist, [katekismust](#) ja [kirikulugu](#). Esimesed kirjalikud andmed kooli kohta on säilinud 1853. aastast.^[2] 1920. aasta "[Avalikkude algkoolide seadusega](#)" muudeti vallakoolid [algkoolideks](#), 1920. aastal sügisel muudeti [Helme algkool](#) 4-klassiliseks ja 1924. aastal 6-klassiiseks [algkooliks](#) ning samal ajal asus kool 1907. aastal [Helme endise kihelkonnakooli](#) ruumidesse.

Helme kihelkonna kalmistud

[Alamõisa mõisa kalmistu](#)

[Helme kalmistu](#)

[Jõgeveste mõisa kalmistu](#)

[Jõgeveste II maailmasõja matmispaik](#)

[Kärstna mõisa kalmistu](#)

[Kärstna II maailmasõja matmispaik](#)

[Lõve mõisa kalmistu](#)

[Riidaja mõisa kalmistu](#)

[Taagepera kalmistu](#)

[Taagepera mõisa kalmistu](#)

[Tõrva õigeusu kalmistu](#)

Viited

- [Büsching, Anton Friedrich](#) (1773). [Magazin für die neue Historie und Geographie: IX. Land-rolle des Herzogthums Liefland vom Jahr 1765](#). Halle: Johann Jacob Curt. Lk 389.
- [Helme algkool 120 aastane](#), Kaja, nr. 289, 11 detsember 1931

Kirjandus

[Büsching, Anton Friedrich](#) (1773). [Magazin für die neue Historie und Geographie: IX. Land-rolle des Herzogthums Liefland vom Jahr 1765](#). Halle: Johann Jacob Curt. Lk 389.

Linda Vilmre. [Ajalooline traditsioon Helme kihelkonnast 1927. aastal](#) [Eesti Kirjandusmuuseum](#). [Folkloristika osakonna](#) e-raamat. 2017.

[Mulgimaa kihelkonnad](#)

[Viljandimaa kihelkonnad 20. sajandi](#) algul

[Kategooriad:](#)

[Viljandimaa kihelkonnad](#)

[Mulgimaa kihelkonnad](#)

[Helme kihelkond](#)

Selle lehekülje viimane muutmine: 19:58, 14. veebruar 2024.

Tekst on kasutatav vastavalt Creative Commonsi litsentsile "[Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel](#)"; sellele võivad lisanduda täiendavad tingimused. Täpsemalt vaata [Wikimedia kasutamistingimused](#).

Märt Jakobsoni ei ole esindatud „Eesti avalikud tegelased“ „eluloolisi andmeid, 1932“.

Käesolev monograafartikkel täiendab „Eesti avalike tegelaste“ nimistut allpool esitatud andmete nimetatud eluloo ning kirjutistega nimistus puuduvaid Helme kihelkonna pedagooge: vt „Jakobson Märts, elulugu“: kõigi loeteldud õpetajate kirjelduste lõpus!

Aado Kaat:

"Eesti avalikud tegelased : eluloolisi andmeid" (1932)

Eesti õpetajad ja õppejõud - Estonian Teachers and Academics

Ado Kaat

Birthdate: January 24, 1867

Birthplace: Helme m, Wiira t, Helme khk

Death: November 26, 1943 (76)

Tõrva linn, Valgamaa

Place of Burial: Helme kalmistu

Son of Jüri Kaat and Mari Kaat / Ansson / Hanson

Immediate Family: Husband of Marie Kaat

Brother of Tõnis Kaat; Jakob Kaat; Jaan Kaat; Viuu (Wiio) Anderson; Kusta Kaat and 1 other

About Ado Kaat

sünd [Saaga EAA.1296.1.389:90?930,1030,748,180,0](#)

1888-1895 Helme vallakooli õpetaja, Lõve kooli õpetaja pensionini.

Õpetaja Ado Kaat sündis 1867. aastal Helme vallas. Õpetajakutse omandas ta Tartu s Hollmanni õpetajate seminaris, peale seda töötas õpetajana Helme vallakoolis 1887–1895. Aastail 1895–1900 oli A. Kaat Lõve vallakooli juhataja, aastail 1900-1928 juhatas ta Helme vallakooli. Ado Kaat asutas Helmesse aastal 1890 alalise laulukoori, millest kujunes Helme Laulu ja Mängu Selts, hiljem Helme-Tõrva Haridusselts. Asutajaliige ja aktiivne kaasalööja oli A. Kaat peale eelnimetatud seltside veel Helme Laenu-Hoiu Ühisuse, Helme Lagemisringi, Helme-Tõrva haridusseltsi raamatukogu, Tõrva reaalgümnaasiumi Toetamise Seltsi, Tõrva Vabatahtliku Tuletõrje Ühingu, Helme Õpetajate Ühingu ja Helme Tööstuse-Kaubanduse Ühisuse tegevuses. Lisaks võttis A. Kaat osa Helme Piimaühingu jt kohalike organisatsioonide tööst. (Lõuna-Eesti tegelaste biograafiad: Eluloolisi andmeid Valga-, Võru-, Petseri- ja Lõuna-Tartumaal elavate ja tegutsevate avalikkude tegelaste kohta. 1938. Toim Leetmaa, A. & Andreller, J. Pärnu: Sõna 1938, lk 295-96

surm [Saaga elk.33.0.10:157?574,429,1034,86,0](#)

matmispaik: http://www.kalmistud.ee/haudi?action=hauaplats&filter_hauaplats_hau... Helme kalmistu
[view all](#)

Ado Kaat's timeline

1867	January 24, 1867	Birth of Ado Kaat Helme m, Wiira t, Helme khk
1943	November 26, 1943 Age 76	Death of Ado Kaat at Tõrva linn Tõrva linn, Valgamaa Burial of Ado Kaat Helme kalmistu

Madis Reisenbuk

["Eesti avalikud tegelased : eluloolisi andmeid" \(1932\)](#)

[Eesti õpetajad ja õppejõud - Estonian Teachers and Academics](#)

Madis Reisenbuk

May 15, 1877

Birthdate:

Birthplace:

Avinurme vald, Piilsi küla

Death:

April 17, 1947 (69)

Tõrva

Place of Burial:

Valgamaa

Immediate Family:

Son of [Jüri Reisenbuk](#) and [Liiso Reisenbuk](#)

[Type text]

Helme kihelkonna pärandkultuuri ja –maastike lühiatlas, 1939 - 2024

Husband of [Olga Johanna Reisenbuk](#)

Father of [Linda Kilvits](#) and [Salme Villem](#)

Brother of [Jaan Reisenbuk](#); [Julius Reisenbuk](#); [August Reisenbuk](#) and [Leena Laas](#)

Occupation:

õpetaja

Managed by:

Private User

Last Updated:

May 10, 2023

[View Complete Profile](#)

Historical records matching Madis Reisenbuk

[view all matches >](#)

[Madis Reisenbuk in Estonia, Gravestones, 1812-2019](#)

About Madis Reisenbuk

EELK Torma kogudus Lohusuu abikirik Personaalraamat Ic. R - W (Avinurme); EAA.1265.1.517; 1885-1939 [Saaga EAA.1265.1.517:15?333,2214,3589,98,0](#)

EELK Võru praostkond Röpina kogudus Personaalraamat. Röpina; EAA.1269.1.836; 1909-1940 [Saaga EAA.1269.1.836:97?166,1104,3455,453,0](#)
<https://muuseum.rapina.ee/madis-reisenbuk/>

õpetaja http://et.wikipedia.org/wiki/T%C3%B5rva_G%C3%BCmnaasium

<http://www.ra.ee/fotis/index.php?type=2&id=707815>

Foto - <https://www.ra.ee/fotis/index.php/et/photo/view?id=846188&xr=613dc...>

Foto - <https://www.ra.ee/fotis/index.php/et/photo/view?id=979639&xr=613dd...>

<http://www.valgamaalane.ee/2214131/torva-kasvas-vanast-kortsist-lin...>

<http://www.sakala.ajaleht.ee/2188371/helme-opetajad-aitasid-piirkon...>

<http://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=uudisleht19310117.1.5>

http://www2.kirmus.ee/biblioserver/index2.php?browse_mode_to=biblio...

surm: [Saaga elk.33.0.10:183?624,1527,663,83,0](#) Helme kog.

matmispaik: https://www.kalmistud.ee/haudi?action=hauaplats&filter_hauaplats_ha... Helme kalmistu
[view all](#)

Madis Reisenbuk's Timeline

1877 May 15, 1877 [Birth of Madis Reisenbuk](#)
Avinurme vald, Piilsi küla

1905 September 3, 1905 [Birth of Linda Kilvits](#)

1908 March 25, 1908 [Birth of Salme Villem](#)
Röpina

1947 April 17, 1947 [Death of Madis Reisenbuk at Tõrva](#)
Age 69 Tõrva

April 22, 1947 [Burial of Madis Reisenbuk](#)
Age 69 Helme kalmistu, Valgamaa

Hansson Jüri

Jüri Hansson

Birthdate: November 02, 1888

Birthplace: Holdre m, Kiini t, Helme khk

Death: November 19, 1982 (94)

Järvakandi, Raplamaa

Place of Burial: Valgamaal

Son of [Jaan Hansson](#) and [Leno Hansson](#)

Husband of [Valli Hansson](#)

Immediate Family:

Father of [Ago Hansson](#); Private; [Enno Hansson](#) and [V.Saaliste](#)

Brother of [Miili Kuus](#); [Hans Hansson](#); [Amalie Hansson](#); [Liisa Miljan](#); [Kusta Hansson](#) and [2 others](#)

Occupation: Õpetaja

Managed by: [Henn Sarv](#)

Last Updated: April 26, 2022

About Jüri Hansson

sünd: [Saaga EAA.1296.1.392:181?1004,177,789,396,0](#) Helme kog.

Oli õpetaja Tarvastus, Vändras, Tõrva algkoolis. Aastast 1923. oli õpetaja Patküla koolis, alates 1941a, koolijuhataja. Oli Tõrva Keskkoolis 1950-ndail armastatud muusikaõpetaja, koorijuht, lavastas ja kirjutas näitemänge ja operette. Ta kirjutas luuletusi ja tegi laule.

matmispaik: <http://www.kalmistud.ee/haudi?action=kaart&kalmistu=95&o=258911> Helme kalmistu
[view all](#)

Jüri Hansson's Timeline

1888	November 2, 1888	Birth of Jüri Hansson Holdre m, Kiini t, Helme khk
1924	February 25, 1924	Birth of Ago Hansson Tõrva, Valgamaa
1929	April 17, 1929	Birth of Enno Hansson
1982	November 19, 1982	Death of Jüri Hansson Järvakandi, Raplamaa
	Age 94	

Mari Kull

Patküla kooli ajalugu

Patküla kool asutati [Liivimaa kindralkuberner](#) Browni patendi (1765) alusel 1767. aastal mõisakoolina. 1839. aastal andis [Patküla mõisa](#) omanik Freitag von Loringhofen kooli üle [Patküla vallale](#), mille valdusesse jäi kool kuni valla kaotamiseni 1939. aastal. Aastatel 1839–1858 töötas kool Kaarlimõisas ja pärast seda, kui koolimaja plats müüdi [Helme kihelkonna](#) tohtrimaja krundiks, jäi kool hooneta ja tegutses aastatel 1857–1861 Solli ja Miku taludes. 1861. aastal sai [Patküla mõisa](#) omanikuks Georg Filipp von [Stryk](#), kes müüs Patküla vallale kooli tarbeks Soesaadu talu. 1922/1923. õppeaastal oli Soesaadu koolis vaid 15 õpilast, sest enamik asus õppima Tõrva I rahvakooli. 1923. aastal andis Valga maavalitsus Patküla vallale üle apostlik-õigeusu kiriku kihelkonnakoolimaja, mis asus Tõrvas aadressil Kiriku tänav 1. Selles majas oli seni tegutsenud Tõrva II rahvakool. Kuna Tõrva alevivalitsus ei suutnud kahte kooli üleval pidada, lepiti maavalitsusega kokku, et mõlemast Tõrva algkoolist koondatakse kõik maalapsed Patküla kooli, mis muudeti 6-klassiliseks, ja alevilapsed Tõrva algkooli. Patküla kooli juhatajaks oli aastatel 1900–1932 Hans Hiiop. 1932. aastal sai Patküla kooli direktoriks Reinhold Zirnask. 1932. aastal ehitati koolimajale teine korrus ja seati sisse elekter. 1941. aastal küüditati direktor Zirnask ja tema asemele määrati direktoriks Jüri Hansson. Pärast Teist maailmasõda jätkas kool tegevust Männiku tänava koolimajas teises vahetuses, sest Kiriku tänava koolimaja oli purustatud. Koolimaja remondiks eraldati 250 000 rubla.

1962. aastal valmib koolihoonele juurdeehitus.

1970. aastate esimesel poolel otsustati, et pärast seda, kui valmib Tõrva Keskkooli juurdeehitus, ühendatakse Patküla kool [Tõrva Keskkooliga](#). Seetõttu ei eraldatud Patküla koolile viie aasta jooksul vahendeid inventari soetamiseks ja ulatuslikuma sanitaarremondi tegemiseks. 1985. aasta märtsis arutati koolide liitmise küsimust, kuid mõte laideti Valga rajooni täitevkomitee istungil maha. Sama aasta aprillis pakkus Valga KEK koolile KEKi elamurajooni uue koolihoone ehitamise plaani. 1986. aastal tunnistati koolihoone amortiseerunuks ja avariiõhtlikuks. Samal aastal alustas Valga KEK koolile individuaalprojekti taotlemist maksumusega 1,5 miljonit rubla. Uue koolihoone projekti esialgne variant valmis

1990. aasta lõpuks. Lõplik variant, milles oli arvesse võetud kooli ettepanekuid, valmis 1991. aasta suveks. Kohe algasid ka ehitustööd, ent töö seiskus 1992. aastal raha puudusel.

Kooli 230. aastapäeva aktusel 1997. aastal teatab Tõrva linnapea Edgar Umblija, et Patküla kool jääb püsima. 1998. aastal otsustas Tõrva linnavalitsus siiski liita Patküla kooli [Tõrva Gümnaasiumiga](#). 31. augustil 2003 ühendati Patküla Põhikool Tõrva Gümnaasiumiga ja tema õigusjärglaseks sai Tõrva Gümnaasium. Koondati kogu kooli personal. Viis õpetajat (koos eelnevalt üle läinutega 14) saavad tööd [Tõrva Gümnaasiumis](#), neli [Helme Sanatoorses Internaatkoolis](#), üks [Alal](#) ja üks [Helme Kutsekeskkoolis](#). Septembrist 2003 töötas koolihoones avatud internetipunkt ja 2004. aasta jaanuaris alustas koolihoones tööd Tõrva Avatud Noortekeskus.

/Artikkel Googlest 16.07.2024, kirjaviis muutmata/

Helme vallakooli ajalugu.

/Postimees (1886-1946), nr. 156, 15 juuli 1900 Helme vallakooli alustusest kuni umbes 1855. Aastani, millal Helme kihelkonna Ew.-Luteri usulised koolid tõik selleaegse abiõpetaja tzortungi hoole alla anti, on lapsed ühe ainsa talwe koolis käinud. Nimetatud õpetaja Hortung aga seadnud kiriku eestseisja herra von Freytagi abiga sisse, et rumalamad lapsed, kes ühe talwega ei jõudnud seatud arwu õpeasju ära õppida, pidanud puuduwat jagu weel teisel talwel järelõppima. Sellest seadmisest ei saanud aga rahwas üleüldse aru, waid ütlesiwad: see olla nõnda seatud, et iga laps peab kaks talwe wallakoolis käima. Kui siis õpetaja E. Behse 1857. Helmesse tulles ühe talwe kooliskäimist nõudis, siis andis keegi koolmeister nõuu, et tema mitte ei kõneleks ühe, waid kahe talwe kooliskäimisest, sest et rahwas)

koolikonwendi seadmisest nõnda on aru saanud. Kadunud õpetaja tegi selle nõuu järele, ning sai warsti seda kasu näha, mis tahe talwe kooliskäimisest tuleb. Kui siis pärast toolirewidendid Helme kihelkonna waldade koolisid rewideerides nägiwad, et kahe talwene kool ühetalwesest koolist kaugele 6tte jõuab, siis seati kahetalwene kooliskäimine kõiges Wiljandi maakonnas sisse. Juba koolide hakatusel oli laste kooliskäimise aja pikkus sügise Mardipäewast kuni kewade Maarjapäewani kindlaks seatud, äga kadunud Hortung oli koolikonwendi! seda esimesest nowembrist kuni esimest aprillini lasknud määrata, ja nõnda peeti seda ka edasi kuni umbeS 1873. wõi 1874. aasta sügiseni, mil koolikonwent otsustas: Koit Helme kihelkonna Ew.-Luteri usulised Vallakoolid peawad 1. oktoobrist koolipidamist pääle hakkama ja 23. aprillil lõpetama. Noh siis tõusis alles nurisemine rahwa seas, küll kooliwalitsuse, kirikuõpetaja ja koolmeistrite wastu, iga päewaga suuuremaks kaswades. Et seda nurisemist hääks pöördä, läks Helme walla esimene koolmeister 1875. aasta sügisel enne koolikonwendi pidamist oma walla wolimeeste kogu juurde ja pani neile selle küsimuse ette: „Kumba teie tahate, kas kahe talwe pikemat kooliskäimist, nõnda kui praegu on, ehk kolme talwe lühemat koolipidamist, mil teie lapsed wõiwad sügisel ja kewadel pikemalt Väljas loomade järele waadata, sest karjastäimise puuduse pärast Leie ep ju nurisete?" Pärast lühikest arutamist andsiwad tõik wolimehed oma sõna selle pääle, et nemad tahta parem kolme talwe lühemat kooliskäimise aega. Kui see asi õpetaja läbi koolikonwendile ette pandi, kinnitas see seda ja lubas talwel üksnes Helme Vallakoolil kolmel aastal sündinud lastega kolmes klassis proowi teha, et kui see hästi läheb, siis seda korda pärast terwes kihelkonnas sisse seada. Et see seadmine hästi läks, seda tunnistab see, et juba järgmisel aastal see kord terweS kihelkonnas tehti. Warsti sai see seaduse läbi terwe Wiljandi maakonnale kohuseks ja kombeks^ Kolmetalwese kooliskäimise läbi tõusis aga õpilaste arw kolmas osa

rohkemaks, nõnda et neid Helme wallatooli Varsti 150 ümber kogus. Kõige suurem arw oti last aastal. 1664. aasta suwel tuli ülemal öeldud Helme mõisa omanikul G. von Rennenkampffil see mõte, oma wallakooli juurde ta üht käsitöö kolimaja koolmeistri ja kooliwanema tehtud plaani järele ehitada kirs ta ja oma kulu pääl sääl taht käsitöö õpetajat (meesterahwast poislaste ja naisterahwast tüttarlaste jaoks) üles pidada, ning omast käest selle tarwis üht rahasumma anda, mille suurust wallakohus ära määrama pidi ja seda jäädawaks kapitaliks seada, mille intressidest nimetatud kool pidi ülespeetama; sellega ühes lubas ta ka enne antud wallakooli maad ära kinkida ja kohtus walla nime pääle kinnitada lasta. Aga

tema mõisa selleaegne rentnik olla temale seda ära laitnud ja nõuu andnud: „Las' walla peremehed ise töökoolimaja Teie antud materjalist üles ehitada!" Ka olla Valitseja walla kohtumeestele (wallawanemat ja Volikogu siis weel ei olnud) seda maja ehitamise nõuu ära laitnud, mis pääle need siis ka koolmestri oma kohtu ette kutsusid ja temale üsna kurjustades ütlesiwad: „Miks Teie sellele manale nõdra-arulifele inimesele säherdust halba nõuu annate!" Ja sellega oli asi lõpetatud; käsitöökool jäi ehitamata ja koolimaa linkimata. Aga mis wõis parata, kui selleaegse rahwa ja tema juhtijate tundmine tume oli: ei mõistnud Vabameelse mehe kingitust wastu wõtta!

Kuida juba Helmel öeldud, oli Helme wallakool endise Wansa mõisa ligidal ja elutses sääl pääl 60 aastat, see on: kuni 1873. aastani, mille aja sees juba ka teine koolimaja wanats oli kõdunenud ning laste hulgale kitsaks jäänud. Seepärast andis juba 1869. aastal kreis-maakooti wälitsus käsu, et Helmesse peab weel teine kool osutatama. Et aga sel ajal Helme mõisa uus omanik wälla talusid müüma hakkas, seepärast Palusiwad koolmeister ja koostlõanM igal järgmisel konwendil kihelkonna kooliwalitsust, seni kannatada, kui talud ostetud ja ta kooli Maa jäädawalt kindlaks jäänud, siis saab uus kool ilma sündimata ehitatud. Seda palwet Võeti ka kuulda. Kui aga Helme mõisa omanik G. von Transehe walla koolimaa oma moonakate maaga ühendas ja aastal 1872. seda era inimestele kõrgema hinna eest ära müüs, kui wald' pakkuda wõis, siis ei jäänud Helme Vallal muud nõuu üle, kui pidi 1873. aastal Patküla walla Kangru talu ära ostma ja sinna uue koolimaja ehitama, ilus koolimaja ehitati 18 sülda pikk, 6 sülda ja 4 jalga lai ning tubade kõrgus 11 jalga. Laste arwu juurdumine

tegi aga tarwililuks aastal 1887. kahekordset jätku, 6 sülda, weel juurde ehitada. Nõnda on Helme wallakoolimaja 24 sülda pikk, ja kui alumine kord, kus koolilaste kaks söögituba ja kaks sahwert on, weel juurde saaks arwatud, siis oleks see maja 30 sülda pikk. Esikoolmeistrid on rahwa mälestuse järele olnud kooli asututusest kuni 1337. aastani: 1) „Saks." Nõnda nimetas teda rahwas, aga kas see tema õige nimi on olnud, seda ei tea. Arwata tuleb, et see üleüldine nimi on, millega rahwas Veel praegugi iga peenemat ja wõõra keele inõistjat isikut nimetab, liiati weel tol ajal, kuna juba riidetki mehe saksaks tegiwad; päälegi on meie esimene koolmeister saksa rätsepp olnud. 2) Umbes 1837. — 1845. on olnud Jaan Willmann. 3) 1845. — 1853. Jaani poeg Kaarli Willmann, kes Taagepera köstriks läinud. 4) 1853.-1857. Mooriks Schwalbenberg, kes lahti saades kõrtsimeheks läinud. 5) 1857. — 1887. Märt Jakobson, kes end Vanaduse pärast lahti Võttis ja oma päriskoha pääle läks. 6) 1887.-1900. Kaarli Sommer, läks piimaäri tegelaseks. Teisekoolmeistrma on olnud: 1) 1873. — 1876. Peeter Stellmacher, läks Taagepera koolmeistriks. 2) 1 talwel Fr. Magnus Aakel, läks Öissu koolmeistriks. 3) 1877. — 1880. Jaan Kotsmann, läks mõisawalitsejaks. 4) 1880. — 1881. Hans

Rätsepp, läks talukoha pidajaks. 5) 1681. —1883. Hendrik Ropsmann, läks Hoomuli koolmeistriks. 6) 1883. —1887. Kaarli Sommer, jäi sinnasamasse esikoolmeistriks. 7) 1887.-1888. Otto Kurwits, läks Patküla koolmeistriks. 8) 1888. —1895. Aadu Kaat, läks Lõwe koolmeistriks. 9) 1895.—1900. Karl Habicht. Kolmandad ehk abikoolmeistrid on olnud: 1) talwel Aleksander Wahlberg, õpetaja kuluga, läks Patküla koolm. 1863.-1865. Jakob Miljan, läks Holdre koolmeistriks, koolm. kuluga. 3) 1868.-1869. Jaan Willemson, koolmeistri kuluga, sai Kärstna koolm. 4) 1870. —1872. Andres Martin, koolmeistri kuluga. Siis kooliwalitsuse käsu pääle walla kuluga kooliõpetajaks olnud: 1) 1881 —1883. Tõnis Loorberg, läks Mõnistesse koolmeistriks. 2) talwel Johan Raudjalg, läks Kanapäässe kõstri abiks. 3) talwel Heudrik Annilo, läks Tõstamaale koolmeistriks. 4) 1885. —1857. Otto Kurwits, sai teiseks koolmeistriks. 5) talwel Aadu Kaat, sai teiseks koolmeistriks. 6) 1888. kuni 1891. Simm Horn, praegu Sooru koolmeister. 7) 1891. —1893. Aleksander Aanier. 8) talwel Märt Adamson. 9) 1894. —1899. Ernst Ilwes, lähs Riidaja mõisa koolmeistriks. 1899. —1900. Peeter Stellmacher. Praegu, aastal 1900., on koolmeistrite palk aastas: I. koolm. saab 10 taaldri maa ilma 11. , „ 150 rbl. raha smaksuta; m » „ lÜO 5 /M. Jakobsoni käest saadud ainetel K. Ruut/

/kirjaviis muutmata, E.K./

Kahekordne juubel Helme algkoolis Valgamaal

Kooli 120 aastaneastapäevja koolijuhataja2-aastaneped.teg.juubel

/Õpetajate Leht, (1930 -1940) Nr 51, 18.dets.1931/

Helme algkoolimaja . Kõrval koolijuhataja HANS RÖÖP .

Laupäeval , 12 . detsembril s . a . pühitses Helme valla algkool Valgamaal oma 120-dat sünnipäeva . Helme algkool asutati 1810 . aastal Helme vallakooli nimega kahel koba^ sest vald on väga pikk . Üks neist koolest asutati praeguse Helme surnuaia lähedale „ Vansale " (nüüd kutsutakse kohta „ Vana kooliks "), teine avati Purdekülla „ Koiga " tallu . Kummiski koolis oli alul umbes 10 õpilast . Õpetati vaid lugema ja mõnd nupukamat ka kirjutama .

1873 . a . suleti need koolid kihelkonna konvendi ja koolivanema nõudel ning ehitati uus „ Kangru " kool Tõrva linna külje alla . Ses koolis avati 2 klassituba , 2 magadistuba ja köök . Seni kandis vald ainult osa kooli kuludest , nüüd jääb aga vald üksi kooli eest hoolitsejaks . Koolis hakatakse peale emakeele lugemise , kirjutamise , rehkendamise \ a oiibliloo õpetama ka maateadust ja vähe ka „ sündinud asjade lugu " — ajalugu .

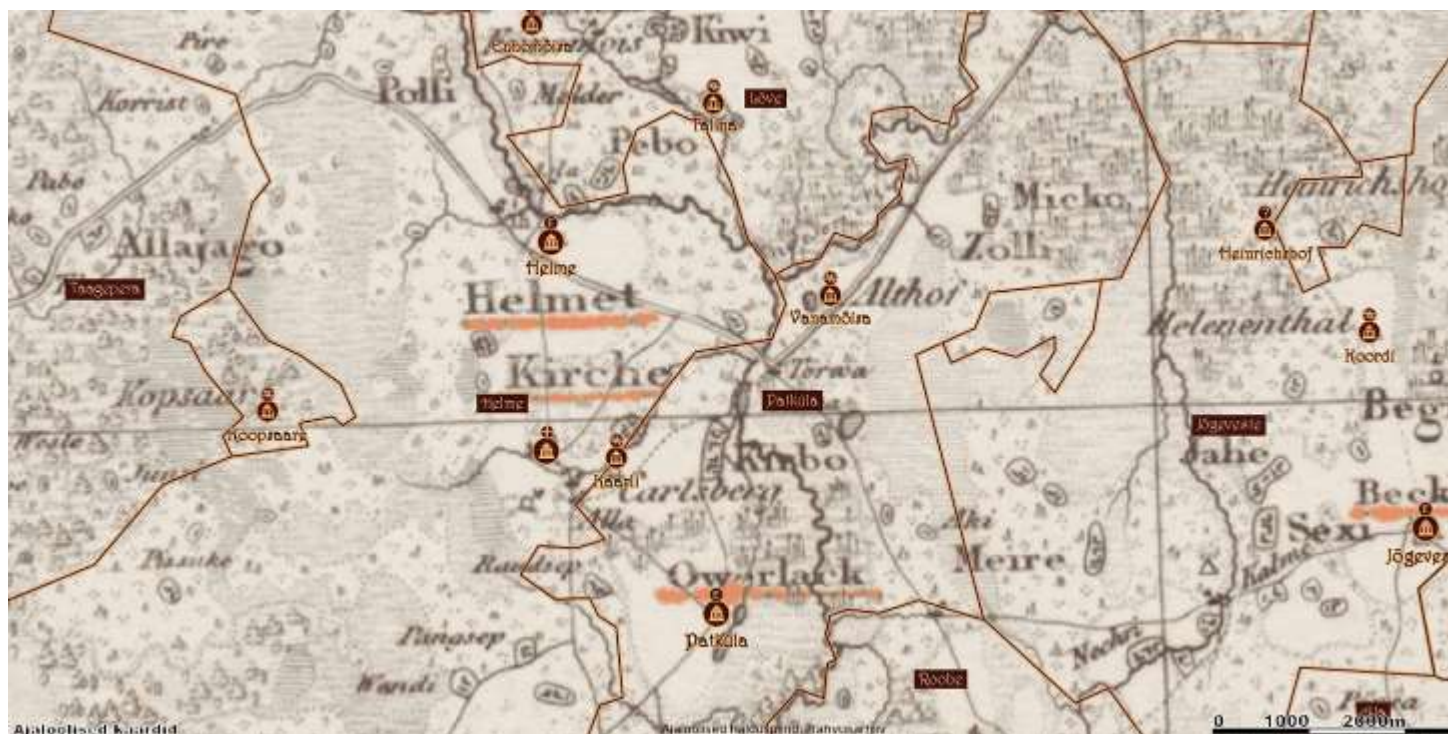
1881 . aastast peale töötas kool kolme Õpetajaga . 1887 . a . tuli kooli sundusliku ainena ka vene keel . Kuid 1913 . a . tulid kõik ained õpetada vene keeles , peale taesti keew le ja usuõpetuse . 1924 . a . kolis Helme vallakool praegusesse koolimajja , mis oli endise Helme kihelkonnakooli majana läinud kihelkonnakooli likvideerimise puhul Valga maavalitsuse omaks . Nii oli Helme 6-kl . alg-i kool üürikorteris . Vald kandis kõik hoonete jooksvate remontide ia korrashoiu kulud .

1930 . a . sõlmis Heline vallavalitsus maavalitsusega ja maakoolivalitsusega koolimaja suhtes ostumüügi lepingu ja vald tegi kohe pingutusi omaks saanud koolimaja välise ja seemise ilme parandamiseks . Tehti ministeeriumist pikaajaline laen ja läinud suvel võeti ette koolimajas põhjalik remont . Kõik kooli saatusest huvitatud organisatsioonid ja / asutised : Helme vallavalitsus , kooli hoolekogu ja õppenõukogu ning lastevanemad töötavad ühiselt kooli paremale korrale seadmiseks . Ja on loota , et sellise koostööga Helme vald suudab luua kaunima koolihoone Valgamaale . Valga maakoolivalitsus ja maavalitsus on alati heasoovlikult ja arendavalt suhtunud koolisse ' .

Juba teist aastat töötab kool vaid kolme Õpetajaga , kaks koondati . Õpilasi on koolis 100 . Nendest elab umbes 80 koolimajas internaadis , mis on võimalik koolimaja suure ruumikuse tõttu . Soovijaile internaadisoleiaist valmistatakse kooli ühisköögis tooja lõunatoitu ja kõigile Õpilastele hommikuti ja õhtuti teedi . Koolil on avarad ruumid , on avarad magadistoad õpilastele , ühisköök , lõunatamisetoa , töötuba , avar võimlemissaal ja ialutuskoridorid . Kooli- * maja esine on kaunistatud lillepeenardega , ilupöösastega ja kruusatud teeradadega . Kooli juures on avar viljapuuad . Koolimajas kui ka ümbruses on tunda hoolitsevat ja korraldavat kätt .

Samal ajal on ka Helme koolijuhataja Hans R ö ö p ' i 20-ne aas * tase pedagoogilise tegevuse juubel ' . Hans Rööp on sündinud 1889 . a . samas Helme vallas . Esialgse hariduse saanud Helme valla- ja kihelkonnakoolis . Õppinud Volmari Õpetajate seminaris , mille lõpetanud 1911 . a . Olnud siis juhatajaks ja Õpetajaks ! Torma , Sangaste ja Helme kihelkonna koolis . Eesti vabariigi alul pedagoogilise tegevuse kõrval lõpetanud Tartu ülikooli juures korraldatud suvikursuste eesti keele osa « onna ja asunud Pärnu linna tütarlaste gümnaasiumi eesti keele õpetajaks ! . Hoolsa töö tõttu haridusministeerium kinnitas määraliseks keskkooliõpetajaks . 7-aastase gümnaasiumis töötamise järele asunud iälle oma sünnikohta Helmesse algkooli juhatajaks ; kus töötab praegu .

Tervitame Helme valla jalgkooli tema kahekordse juubeli puhul ja soovime , et see kool oleks ikka valguse ja rõõmuküllaseks „ päikesemajaks " Helme noorsoole . Kooli juha-tajale-juubilarile soovime kehtvat tööindu ja jõudu ikka veel avaramate akende avamiseks isellesse „ päikesemajja " . K . V .

Linnapea Edgar Umblija – Patküla kool jääb püsima

Patküla kool asutati Liivimaa kindralkuberner Browni patendi (1765) alusel 1767. aastal mõisakoolina.^[1] 1839. aastal andis Patküla mõisa omanik Freitag von Loringhofen kooli üle Patküla vallale, mille valdusesse jäi kool kuni valla kaotamiseni 1939. aastal. Aastatel 1839–1858 töötas kool Kaarlimõisas ja pärast seda, kui koolimaja plats müüdi Helme kihelkonna tohtrimaja krundiks, jäi kool hooneta ja tegutses aastatel 1857–1861 Solli ja Miku taludes.^[2]

1861. aastal sai Patküla mõisa omanikuks Georg Filipp von Stryk, kes müüs Patküla vallale kooli tarbeks Soesaadu talu. 1922/1923. õppeaastal oli Soesaadu koolis vaid 15 õpilast, sest enamik asus õppima Tõrva I rahvakooli. 1923. aastal andis Valga maavalitsus Patküla vallale üle apostlik-õigeusu kiriku kihelkonnakoolimaja, mis asus Tõrvas aadressil Kiriku tänav 1. Selles majas oli seni tegutsenud Tõrva II rahvakool. Kuna Tõrva alevivalitsus ei suutnud kahte kooli üleval pidada, lepiti maavalitsusega kokku, et mõlemast Tõrva algkoolist koondatakse kõik maalapsed Patküla kooli, mis muudeti 6-klassiliseks, ja alevilapsed Tõrva algkooli. Patküla kooli juhatajaks oli aastatel 1900–1932 Hans Hiiop.^[2]

1932. aastal sai Patküla kooli direktoriks Reinhold Zirnask. 1932. aastal ehitati koolimajale teine korrus ja seati sisse elekter. 1941. aastal küüditati direktor Zirnask ja tema asemele määrati direktoriks Jüri Hansson. Pärast Teist maailmasõda jätkas kool tegevust Männiku tänava koolimajas teises vahetuses, sest Kiriku tänava koolimaja oli purustatud. Koolimaja remondiks eraldati 250 000 rubla.^[2]

1962. aastal valmib koolihoonele juurdeehitus.^[2]

1970. aastate esimesel poolel otsustati, et pärast seda, kui valmib Tõrva Keskkooli juurdeehitus, ühendatakse Patküla kool Tõrva Keskkooliga. Seetõttu ei eraldatud Patküla koolile viie aasta jooksul vahendeid inventari soetamiseks ja ulatuslikuma sanitaarremondi tegemiseks. 1985. aasta märtsis arutati koolide liitmise küsimust, kuid mõte laideti Valga rajooni täitevkomitee istungil maha. Sama aasta aprillis pakkus Valga KEK koolile KEKi elamurajooni uue koolihoone ehitamise plaani. 1986. aastal tunnistati koolihoone amortiseerunuks ja avariiohtlikuks. Samal aastal alustas Valga KEK koolile individuaalprojekti taotlemist maksumusega 1,5 miljonit rubla. Uue koolihoone projekti esialgne variant valmis 1990. aasta lõpuks. Lõplik variant, milles oli arvesse võetud kooli ettepanekuid, valmis 1991. aasta suveks. Kohe algasid ka ehitustööd, ent töö seiskus 1992. aastal raha puudusel.^[2]

Kooli 230. aastapäeva aktusel 1997. aastal teatab Tõrva linnapea Edgar Umblija, et Patküla kool jääb püsima. 1998. aastal otsustas Tõrva linnavalitsus siiski liita Patküla kooli Tõrva Gümnaasiumiga. 31. augustil 2003 ühendati Patküla Põhikool Tõrva Gümnaasiumiga ja tema õigusjärglaseks sai Tõrva Gümnaasium. Koondati kogu kooli personal. Viis õpetajat (koos eelnevalt üle läinutega 14) saavad tööd Tõrva Gümnaasiumis, neli Helme Sanatoorses Internaatkoolis, üks Alal ja üks Helme Kutsekeskkoolis. Septembrist 2003 töötas koolihoones avatud internetipunkt ja 2004. aasta jaanuaris alustas koolihoones tööd Tõrva Avatud Noortekeskus.^[2]

MÄRT JAKOBSON – HELME KIHELKONNA AJALUGU – unustatud koolmeister ja kihelkonna austusväärne kodanik, Eesti ärkamisaja oluline tegelane

Siit algas Märt Jakobsoni teadlik ja haritud koolmeisti koolitee

Praeguses Tarvastu algkoolis asus vanasti nn köstrikool. Tema asutamisaega kindlasti teada ei ole. Tarvastu kiriku arhiivis olevate kirjade järele on ta juba 1832. a. töötand. 1849. a. kirikukatsumise kirjades räägitakse küll mingisugusest Kirchenspielschulest, kuid lähemad teated puuduvad. Pääle köstrikooli oli 1832. a. Tarvastu kihelkonnas veel 10 külakooli kokku 275 lapsega. 1843. a. asutati kihelkonnakool. Õpilaste arv oli 30 pääle kindlaks määratud. Pärast kindlaksmääratav moon iga õpilase jaoks, anti vanemate ehk eestkostjate poolt kihelkonnakooli õpetajale kooliaja algul üle. Vaesemate õpilaste moonu muretses kogudus. Õpilased said sooja toitu kooliajal 1. novembrist kuni 1. aprillini. 20 sülda puid määrati koolitoa kütteks ja söögi keetmiseks. Valgustuse ja muu koolimaterjali kulud pidi kandma kogudus. Sisemise sisseseade suhtes pidid mõisad rahalised kulud kandma, talupojad aga tarvisminevad töölisel andma.

Kool hakkas sügisel tööle ja töötas ilma iseäraliste vahejuhtumisteta esimese talve. Kevadel, 5. mail 1844 oli

kirikumõisas koolikonvendi ees esimeste õpilaste järelkatsumine. Teadmised leiti olema rahuldavad. Auhinnaks jagati lastele 4 lauluraamatut.

5. jaanuaril 1859. a. valiti konvendi poolt surnud kooliõpetaja ja köstri asemele senine Paistu kihelkonna kooliõpetaja Hans Wühner. Wühner sai 10 v[akka] rukk[e]id kui inventari, mida tema oma järeltulijale pidi järeljätma. Ehk küll Wühner juba jaan[uaris] valiti, koolis õpetus algas alles sept[embris]. Õpetati ka saksa keelt. 1875. a. asutati tütarlaste kihelkonnakool. Need koolid töötasid 1920. a[astatel]. kihelkonnakoolide nime all, siis ühendati nad ühiseks kõrgemaks algkooliks.

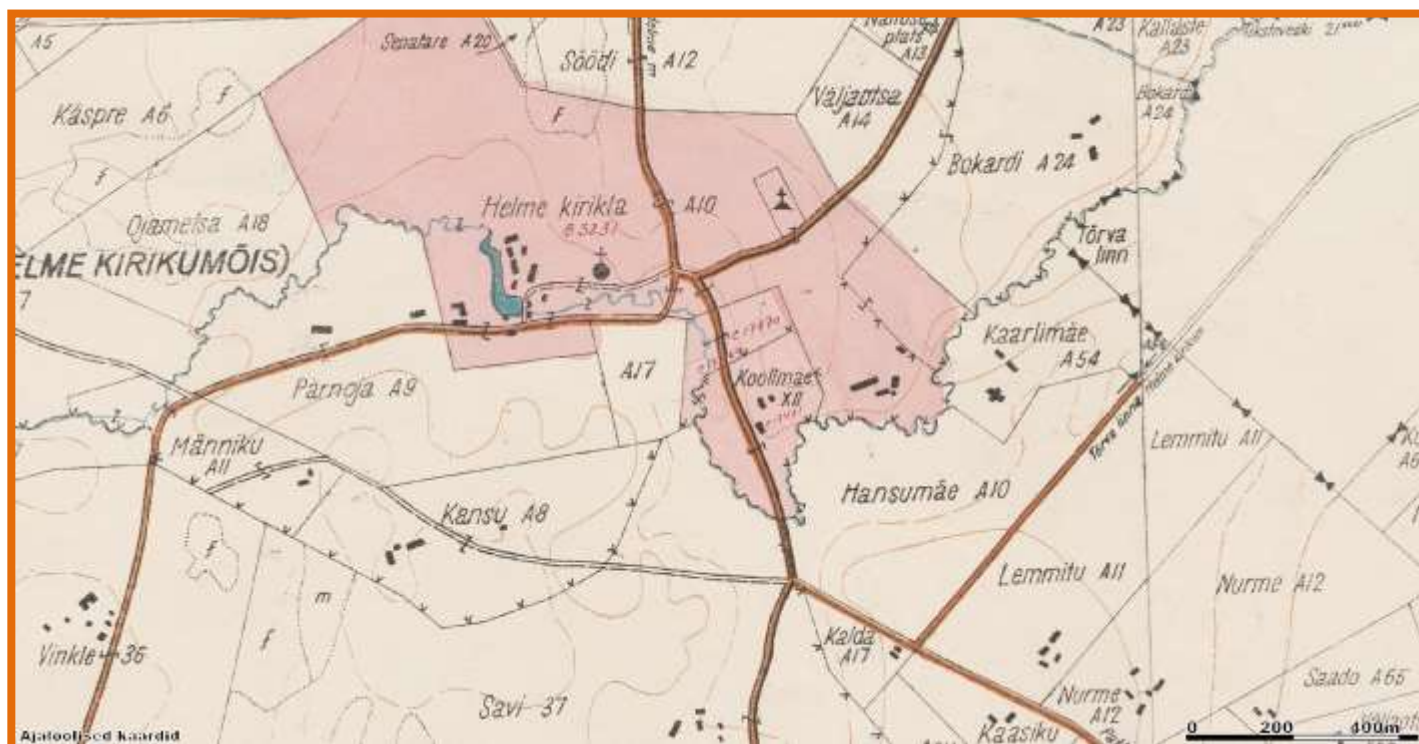
/EKLA, f 200, m 5:6, 76/8 (III-8) < Tarvastu khk. - Linda Uudeküll < Jaan Muni, 45 a. (1926)/

Kihelkonnakool andis päris hää hariduse tol ajal. Saksa keelt kõneldi kaunis hästi lõpetades, samuti vene keelt. Kihelkonnakool oli sel ajal väga kõrgel järjel. Alguses olnd külakoolides õppeaineteks ainult testamendi lugemine, laulmine ja rehkendamine. Pea tulid aga endistele lisaks ka kirjutamine. Hiljem oli muidugi usuõpetus kooli pääaineks, millel venestamise ajajärgul vene keele õpetamine seltsis. Õpiketeleks on alguses olnd eesti keel, hiljem vene keel. Karistusviisid olnd väga mitmesugused. Nurgas seismine ja põlvili panemine on olnd tarvilisel veel mõned aastad enne ilmasõda. Kõige valjem karistusviis oli joonelauaga peksmine vastu näpuotse nii, et veri jooksnud.

/EKLA, f 200, m 5:6, 78/9 (III-8) < Tarvastu khk., Mustla k. - Linda Uudeküll < Jaak Kägar, 61 a. (1926)/

Kõigile kooliskäijatele lastele anti mõisa aidast välja 1 vakk rukk[e]id, 3 v[akka] kartul[e]id, 3 [naela] rasva ja küünalde raha. Lapsi kooli panema sunniti vägisi, keegi ei tahtnud hääle meelel panna.

/EKLA, f 200, m 5:6, 79 (III-8) < Tarvastu khk., Väluste k. - Linda Uudeküll < Eli Kõuts, 83 a. (1926)/

Helme algkooli asukoht, kirikla kõrval, Pokardi loss ja Pokardi oja

Helme kihelkonnakool, Tõrva linnas, Kooli tänaval

[Type text]

Helme kihelkonna pärandkultuuri ja –maastike lühiaatlus, 1939 - 2024

NB! siia lisada Eduard Vääri ja lugu nimelise eesti keele klassi moodustamisest! VT kaust 2005.6.7 E.Vääri,

EX Libris
V.Viiret.Ed.Vääri.NIMI

EX Libris
Ed.Vääri.NIMELINE KI

Märdi ette. Samas kaustas rida Vääri materjale, teha koopia. knda siia.

TÕRVA KESKKOOL.
Langenud sõjamehed

EX Libris Ed. Vääri.
KOIDULA.doc

Kiri.Reet.Vääri.17.10
.05.doc

Kiri.Reet Vääri.doc

nimelistest

kirjadest võtta Enno EX Libris Soansi

Tõrva Gümnaasiumi
langenud vilst.Statuu

originaal viisaga.

Tõrva
Gümnaasiumi.sõjaohv

Tõrva

Gümn.lang.hukk.vil. r28.l sõpruskond.03.0

Tõrva Gümnaasiumi

r28.l sõpruskond.03.0

Tõrva Gümnaasiumi

ajalugu.doc

[Type text]

Vanemad.1.1933.doc

Tõrva.Mälestustahvli
makett 4.doc

Tõrva Gümnaasiumi
ajalugu.php.htm

Vilistlaste
mälestuseks.1.doc